

SAMSAT'DA BULUNAN DOĞU SİGİLLATALARI İLK RAPOR

Doç. Dr. K. Levent ZOROĞLU*

Aşağı Fırat kurtarma kazıları çerçevesinde 1978 yılındanberi Prof. Dr. Nimet Özgüç başkanlığında yürütülmekte olan Samsat (eski Samosata) da Hellenistik ve Roma çağına ait çanak çömlek buluntuları önemli bir yekün tutmaktadır.¹ Üzerinde çalıştığımız bu buluntulardan arkeoloji literatüründe «sigillata» adı verilen seramik, Geç Hellenistik - Erken Roma çağının «kırmızı astarlı» seramiği olarak, karakteristik bir malzeme gurubunu oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz'de bulunan sigillatalar üzerindeki ilk çalışmalar yüzyılımızın başına kadar uzandığı halde, bugüne kadar bu konuda tüm problemlerin çözülmüş olduğunu söylemek güçtür. Ancak, hemen şunu belirtmeliyiz ki, son çeyrek yüzyılda bunların tiplerinin tespitinde, sınıflandırılmalarında ve bir kısmının tarihlenmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu bakımdan Aşağı Fırat bölgesinde, Samsat dışındaki merkezlerde de bol olarak ele geçen bu seramik gurubu hakkında yeni sonuçların elde edilebileceğine inanıyoruz. Sigillatalarla ilgili bu ilk makalemizde önce genel olarak sigillatalar hakkında yapılmış çalışmalar ele alınacak, ardından, bu çalışmaların ışığında Samsat buluntuları değerlendirilecektir.

A — SİGİLLATALARA GENEL BAKIŞ :

Sigillata veya terra sigillata (kabartmalı pişmiş toprak kap) hakkında önemli ilk çalışmalardan biri H. Dragendorff tarafından yapılmıştır.² Dragendorff, Avrupa'da bulunan ve genellikle Arretine kapları olarak bilinen «Batı Sigillataları»nı ele alarak, bunları teknik ve biçim açısından

(*) Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

(1) Samsat'da bulunan sigillatalar ve Hellenistik seramik üzerinde çalışmama izin veren ve gerekli kolaylıkları gösteren kazı başkanı Sayın Prof. Dr. Nimet Özgüç'e teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmada Archaeologischer Anzeiger 1976, 575-585'deki kısaltmalar esas alınmıştır.

(2) H. Dragendorff, Bjb. 96/97 (1895), 18 vd. ve özellikle 39 vd.

değerlendirmiş, kronolojisini tespit etmiştir. Bundan sonra terra sigillatolarla ilgili pek çok yayın yapılmış, bunların İtalya dışında Avrupa Roma'sının diğer eyaletlerindeki yayılışı, yerli tipleri belirlenmiştir. Roma'nın Doğu'da özellikle Yunanistan, Adalar, Anadolu, Mısır ve Suriye - Filistin'deki merkezlerinde de bir yandan İtalya'dan ithal sigillatoların varlığından söz edilirken, diğer yandan bu Doğu merkezlerinde kendine özgü çamur ve astarı olan, ayrıca form açısından da kısmen farklı bir «kırmızı astarlı» seramik gurubu görülmüştür. Bu noktada Plinius'un (NH XXXV 160, 161) verdiği bilgilere dayanarak, Samos, Pergamon ve Tralles'de sigillatoların üretilmiş olması gözönüne alınmış ve bundan çıkarak, Doğu'da bulunan sigillatolardan (literatürde geçen şekliyle Eastern Sigillata) bir gurubu «Samos tipi» (vasa Samia),³ bir gurubu da «Bergama tipi» ('Pergamene')⁴ olarak adlandırılmıştır. Kırmızı astarlı kapların bu şekilde iki ana guruba ayrılması, aynı zamanda, adı geçen bu merkezlerdeki buluntularla da desteklenmiştir. Bundan sonra S. Loeschke tarafından Çandarlı'da yapılan sondajlarda ele geçen «kırmızı astarlı» kaplar yukarıda sözünü ettiğimiz iki gurupdan (Samos ve Bergama tiplerinden) ayrı ele alınmış ve bunlara «Çandarlı tipi» adı verilmiştir.⁵

Sigillatoların bu üç gurubu içerisinde üretim yeri büyük bir ihtimalle Çandarlı olan tip dışında, diğer iki tipin yapım yerleri hakkında kesin verilerden yoksunuz. Ancak, son yıllardaki araştırmalar «Pergamen» tipinin Bergama veya buna yakın bir Batı Anadolu merkezinde değil, buluntu yoğunluğu yüzünden Doğu Anadolu - Suriye - Filistin'deki bir veya birkaç merkezde; Samos tipinin ise, Plinius'un kaydettiği Tralles'de üretilmiş olması ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Son yıllarda, özellikle Keban bölgesinde yapılan araştırmaların sonuçları yayınlanmağa başlayınca kadar, sigillatolarla ilgili malzeme, Anadolu'da genellikle Batı ve Güney'deki (Tarsus, Antiachia gibi) bazı merkezlerdeki kazılardan gelmişlerdi. Ayrıca bunlar hakkında Samos, Siphnos, Atina Agorası, Olbia, Alexandria, Dura - Europos, Samaria, Hama vb. gibi Anadolu dışındaki kazı merkezlerinde ele geçen malzeme ile, çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Eski literatürde daha çok Samos, Bergama ve Çandarlı tipleri olarak değerlendirilen bu üç tip, K. Kenyon'un yaptığı yeni bir sınıflandırma ile, A, B, C gurupları olarak adlandırılmıştır.⁶ Ve bu

(3) R. Zahn «Thongeschirr», Th. Wiegand - H. Schrader, Priene 1904, 447.

(4) M. Rostowtzeff, Social and Economic History of the Hellenistic World 1953, vol. III, 1639 vd. (F. O. Waagé)

(5) S. Loeschke, AM 37 (1912), 344 vd., 407. (Bundan sonra : Çandarlı).

(6) J. F. Crowfoot et al., The Objects from Samaria, 1957. (Bundan sonra: Samaria III).

gün bu harflerle yapılan kodlama daha çok taraftar bulmuştur. Eski ve yeni ayrımı ve bunların temsil ettiği tiplerin özelliklerini aşağıdaki Tablo - I'de göstermek istiyoruz :

TABLO - I

Eski Terim	Yeni Terim	Özellikleri
«Pergamen» (Hellenistik «Pergamen»- Erken Roma «Pergamen»)	D S A (I - II)	Açık tonda, bazan kreme çalan soluk kırmızı çamurlu; mikasız veya çok az mikalı; koyu kırmızı astarlı.
Samos (A ve B)	D S B (II ve I)	Kırmızı kahverengi veya tarçın rengi çamurlu; mikalı; portakal renginin (veya sarımsı kırmızı) çeşitli tonlarında astarlı.
Çandarlı (Eski ve Yeni)	D S C	Açık veya koyu kırmızı kahverengi çamurlu az mikalı; açık veya koyu kırmızı kahverengi astarlı.

Bu çalışmamızda biz de Samsat'da bulunan sigillataları «Doğu Sigillataları A (D S A) olarak ele alıp, Kenyon'un yapmış olduğu sınıflandırmaya göre değerlendireceğiz.

Dikkat edilecek olursa, bu tabloda verdiğimiz tiplerin birbirinden ayrımı daha çok onların çamur ve astar renklerinin özelliklerine dayandırılmıştır. Daha açık bir deyişle, her üç tipe ait DS'lerin formlarında görülen farklılıklar veya bunların birbirleri ile olan benzerlik ve ayrılıkları üzerinde durulmaktadır. Bunun başlıca nedeni, genelde her üç tipin biçim repertuarının birbirine yakın ve herhangi bir tipde görülüp de, diğer tipde bulunmayan formların az olmasıdır. Aynı zamanda A ve B guruplarının ilk ortaya çıkış tarihlerinin de birbirine yakın olması, böyle bir form sınıflandırılmasına dayanılarak, ayrıma tabi tutmayı gereksiz kılmıştır.

Her üç tipe ait örneklerin buluntu tabakalarında ele geçme durumlarına göre bir yandan onların başlangıç ve sona eriş tarihleri yaklaşık olarak belirlenmiş, diğer yandan da zaman içerisinde herbirinin bir kaç safhaya ayrıldığı tesbit edilmiştir. İtalya'da bulunan sigillataların başlangıç tarihi genellikle erken İmparatorluk dönemi olarak gösterilirken, DS'lerin en geç M.Ö. II. yüzyıl sonlarında ortaya çıktığı, özellikle Augustus döneminde form repertuarını zenginleştirdiği ve yapımlarının M.S. III. yüzyıla

kadar devam ettiği bugün kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan DS'ların Hellenistik dönemin siyah astarlı kaplarına ait bazı formlarının «kırmızı astarlı» sigillatolarla yer değiştirdiği ve bu yüzden de Hellenistik geleneğin hem form (içe dönük kenarlı tabaklar, yarım küre karınlı halka kaideli çanaklar ve yarım küre karınlı ve kabartma süslü - Megara tipi - çanaklar gibi), hem de süsleriyle (palmet, rulet süsleri gibi) devam ettirildiği bir tip olarak ortaya çıktığı da geçerliliğini koruyan bir sonuçtur. Biz burada Samsat'da bulunan DS'lara geçmeden önce bu tipin Anadolu'daki önemli buluntu merkezleri hakkında bilgi vermek istiyoruz.

BERGAMA : Bergama'da hem Akropol, hem de Asklepieion'da bulunan DS'lar J. Schäfer⁷ ve G. de Luca⁸ tarafından ele alınmışlardır. Schäfer daha önce «Pergamen» olarak adlandırılan seramiği kendisinin «kırmızı kaplar» (rote Ware) olarak adlandırmak istediğini belirterek, bunları üç ana guruba ayırır: 1 - Lokal (yerli) Pergamen (açık kahverengi, kırmızı kahverengi çamurlu; az mikalı; portakal kırmızısı, kırmızı kahverengi astarlı) (firnis); 2 - Samos tipi (tarçın renkli çamurlu; mikalı; portakal kırmızısı astarlı); 3 - Pergamen tipi (açık kırmızı, aşı boyası renkte çamurlu; koyu kırmızı renkte astarlı).

Asklepieion'da ele geçen parçalar M.S. I. yüzyılın ilk çeyreği ile II. yüzyıl ilk çeyreği arasında, ayrıca Yukarı Şehir'de ele geçen en erken sigillatolar ise, M.Ö. I. yüzyıla tarihlenmiştir. Ancak daha önce Conze⁹ Yukarı Şehir'de M.Ö. II. yüzyıl başlarına kadar inen «Pergamen» parçalarının varlığından sözeder.

Dikkat edilecek olursa, Schäfer bizim yukarıdaki tabloda sıraladığımız tipolojik sınıflandırmanın dışında, ayrı bir sınıflandırmayı yeğlemiştir. Her şeyden önce, yalnızca Bergama'da bulunan parçalarla böyle bir tipolojik sınıflandırmanın tüm Doğu Sigillatolarına teşmil edilemeyeceğini söylememiz gerekecektir. Yerli (local Pergamenisch) olarak adlandırılan tip Kenyon ve diğerlerinin sınıflandırmasına göre, Çandarlı tipi (veya ESC) olarak belirlenen tipe eşdeğer gurupdur ki, Çandarlı tipi, üretim yeri Çandarlı olsa bile, belli bir alana da yayılmış olan DS'lardır. Bu yüzden Schäfer Çandarlı tipinin yerine bu terimi kullanarak, ayrıca bu kapların üretim yerinin Bergama olduğunu ima etmektedir. Ancak böyle bir gurubu kabul etsek bile, bunun yine Kenyon'un C tipinden bir başkası olmadığını da unutmamak gerekir.

(7) J. Schäfer, AA 1962, 777 vd.

(8) G. de Luca, Funde und Chronologie der Bauphasen, AvP XI-I, 1968, 155 vd.

(9) A. Conze, Die Kleinfunde aus Pergamon 1903, 23.

Bergama'da bulunan DS'lar için herhangi bir numaralı biçim tasnifi yapılmamıştır. Burada birkaç ayrı formda tabak, çanak, fincan ve tek kulplu testi kataloglanmıştır.

LABRAUNDA : Labraunda'daki Doğu Sigillatalarını ele alan P. Helleström önce Kenyon'un harf sınıflandırmasını kabul ettiğini belirterek, her tipi tanımlar ve ardından bunların ilk ortaya çıkış tarihleri ile ilgili değişik görüşleri aktarır,¹⁰ ayrıca her üç tipin yayılma alanları üzerinde durur. Helleström'ün verdiği bilgilere göre, DSA Labraunda'da az, DSB ise (iki alt gurup halinde) daha çok sayıda bulunmuştur. DSC'lerin bulunup, bulunmadığı konusunda ise, herhangi bir bilgi verilmemiştir. Burada hemen şunu belirtmeliyiz ki, B tipinin çamur ve astar özellikleri genelde bir ayrıma tabi tutulabilirse de, detay açısından böyle bir ayırım zordur. Çünkü B ve C tipine ait sigillatalar zaman açısından (özellikle B II) birbirine yakın oldukları gibi, aynı zamanda çamur özellikleri (yaklaşık aynı renk ve mikalı olmalarıyla) ile de birbirlerine çok benzerler. Ancak, astar renklerinin tonları biraz farklı olarak gözükmetedir. Bu bakımdan Helleström'ün burada ESC'den sözemesinin nedenini daha çok Labraunda'nın bulunduğu Karya ve dolayısıyla DSB'nin üretim ve yayılma alanında bulunmasına bağlıyoruz.

Labraunda'da A ve B tiplerine ait çeşitli formlarda tabak, çanak, fincan parçaları ele alınmış olup, bunların tarihleri verilmemekle birlikte, genellikle diğer buluntu merkezlerindeki tarihler esas alınmıştır.

ÇANDARLI : Çandarlı'da 1911 yılında S. Loeschcke tarafından yapılan sondajlarda ele geçen DS'ların «eski» ve «yeni» safhalarda olmak üzere, birbirini izleyen iki dönemde üretildikleri tespit edilmiştir.¹¹ Karşılaştırmalarla saptanan 29 ayrı form ve buna ek olarak 12 tasarım formu bulunmaktadır. Eski dönemde yapılan örneklerin daha çok Arretine kaplarını hatırlattığını, yeni olanların ise, renk ve parlaklık açısından Galya ve Germania'daki sigillatalara benzediği belirtilmiştir. Eski dönem sigillatalarının dış yüzeylerinin daha az itina ile yapıldığı, iç yüzeyde ise, astarın daha iyi tatbik edilmiş olduğu belirtilir. Yeni döneme ait parçalar çandarlılarının daha kalın olması ile dikkati çekerler. Tabii, bu kazının yapıldığı tarihten itibaren geçen uzun süre içinde bu tipin başka özellikleri de tesbit edilmiştir. (bkz. yuk. Bergama, Yerli Pergamen tipi). Tarihleme açısından ise, eski döneme ait olanlar genellikle Tiberius zamanına, yeni döneme ait olanlar ise, M.S. II. yüzyıla verilmişlerdir.

(10) P. Hellström, Pottery of Classical and Later Date, Terra Cotta Lamps and Glass, Labraunda II: 1, 28 vd. (Bundan sonra: Labraunda)

(11) Çandarlı, 346 vd.

ANTIOCHIA : F. O. Waagé'nin ele aldığı Doğu Sigillataları her şeyden önce «Pergamen» olarak adlandırılmışlar ve bunlar: 1 - Geç Hellenistik Kırmızı veya «Hellenistik 'Pergamen'», 2 - Erken Roma 'Pergamen' olarak iki ayrı dönem içinde ele alınmışlardır.¹² Yukarıda Tablo I'de de belirttiğimiz gibi, Antiochia'daki bu «Pergamen» (Bergama tipi) sigillatalar Kenyon'un yaptığı sınıflandırmaya göre, A tipine aittirler.

DSA'nın başlangıç tarihi olarak Antiochia'da kazı alanlarındaki stratigrafiden çok, diğer merkezlerde o zamana kadar «Pergamen» tipinin ilk ortaya çıkışına ait tarihlere uygunluk sağlanmaya çalışılmıştır. Burada «Hellenistik 'Pergamen' gurubu M.Ö. II. yüzyıl ortalarından, M.Ö. I. yüzyıl sonlarına kadar olan devrede, ikinci gurup (Erken Roma 'Pergamen') M.S. I. yüzyılda yapılmıştır, denilmektedir. Waagé ele geçen kapları biçimleri açısından klasik bir sınıflandırmaya tabi tutmuş olup, burada tabaklar, çanaklar, fincanlara ait çeşitli parçalar kataloglanmıştır.

TARSUS : Tarsus'da ele geçen sigillatalar Antiochia'daki gibi, yani «Hellenistik 'Pergamen'» ve «Erken Roma 'Pergamen'» olarak iki ayrı dönem içerisinde ele alınmışlardır.¹³ Hellenistik «Pergamen» tipinde Hellenistik dönemin bazı kap formlarının yapımına devam edildiği belirtilerek, buna ait örnekler tanıtılmış; ayrıca «Pergamen» terimi üzerinde durularak, bu adın yalnızca Bergama'da üretilen kap kaçak gurubu olmadığı, bunların revaç bulmasından sonra, pek çok merkezde üretilmiş olduğu savunulmuştur. Hellenistik «Pergamen» tipinin M.Ö. II. yüzyıl ortalarına doğru ortaya çıktığı belirtilirken, Erken Roma «Pergamen» tipi M.S. I. yüzyıla tarihlenir. Ancak bu dönem için Tarsus'da kronolojik verilerin kıt olduğu belirtilerek, M.S. II. yüzyıldan itibaren kalite ve formlarda yeni değişikliklerin ortaya çıkmağa başladığı, bunun III. yüzyılda da devam ettiği tespit edilmiştir. F. F. Jones Tarsus'da bulunan DSA'lar için herhangi bir form listesi yapmamış, ancak yine 'kenarı içe dönük çanaklar'dan itibaren kapalı kaplara kadar biçimlere göre, bir guruplandırma yapılmıştır. Burada önemli bir nokta, Tarsus'un DSA'ların yapıldığı bir merkez olduğudur ki, bu ithal ve yerli yapım kapların çamur farklılıkları ile izah edilmiştir.

PRIENE : Eski Priene kazılarında ele geçen sigillatalar R. Zahn tarafından ele alınmıştır.¹⁴ Zahn bu sigillataların Batı'daki Arretine kapların-

(12) F. O. Waagé, *Antioch on-the-Orontes*, IV, 1, 1948, 18 vd. ve 32. vd. (Bundan sonra : Antioch)

(13) F. F. Jones, «The Pottery,» *Tarsus I* (Ed. H. Goldman), 172 vd. (Bundan sonra: Tarsus)

(14) Zahn, a.g.e., 430 vd.

dan çamur ve astarlarının özellikleri ile ayrıldığını, ancak formlarıyla bu adı geçen gurup ile bir çok benzerliklerinin bulunduğunu ve «Küçük Asya Sigillatları» olarak adlandırmak istediği Priene sigillatlarının Batı'daki benzerleriyle aynı zamanda ortaya çıktığını belirtir. Priene'de bulunan bu örnekler Zahn'ın tariflerine göre yoğunluk itibarıyla, «Samos tipi» (DSB) (bunları A başlığı altında ele almıştır) ve az miktarda «Pergamen» tipi (DSA) (bunları da B başlığı altında ele almıştır) olmalıdırlar. Ayrıca bunların bir kısmı üzerindeki damgalardan, burada bir İtalyan çömlekçinin (C. Sentius)¹⁵ bir şubesinin faaliyette olması ihtimalinden söz ederek, ayrıca Arretine atölyelerinin ürünü bir kaç gurup hakkında bilgi vermektedir. Priene'de bulunan bu sigillatlar için 6 ayrı form tespit edilmiş olup, bunlarda Dragendorff'un yaptığı sınıflandırma esas alınmıştır. Ancak Priene'de bulunan bu sigillata parçaları kazıya ait herhangi bir stratigrafik bilgi verilmeksizin M.S. I. ve II. yüzyıla tarihlenmişlerdir.

EFES : Efes'de eski ve yeni kazılarda bulunan Batı ve Doğu sigillatları R. Heberdy ve V. Mitsoupoulou - Leon tarafından ele alınmışlardır.¹⁶ Eski literatürde Efes'de bulunan sigillatların daha çok damgalı olanları ele alınmış ve herhangi bir tipoloji tespit edilmemiştir. Mitsoupoulou - Leon, Bazilika ve Prytaneion'da bulunmuş olan DSA («Pergamen») ve DSB (Samos) tiplerini ele alarak, bunların form ayrımlarını daha çok Samaria (A tipine ait örnekler), Atina agorası ve Olbia (B tipine ait örnekler) buluntularıyla karşılaştırarak yapmıştır. DSA tipine ait parçaların en erken örneklerini Bazilika'nın yapım tarihine bağlı olarak, M.Ö. I. yüzyıl ortalarına veya bu tarihten önceye vermek istemektedir. Elde ettiği bu başlangıç tarihinin aynı zamanda Delos'da bulunan DSB tipine giren örnekler için önerilen tarihi desteklediğini söyler. Bu sonuç DSB'lerin ilk defa ortaya çıktığı tarihin daha erkene alınması yönünden yenidir.

Buraya kadar tek tek ele aldığımız merkezlerdeki Doğu Sigillatalarına ait buluntuların tipleri, formları ve tarihleri bize genelde «Sigillata» adı verilen kırmızı astarlı kapların M.Ö. II. yüzyılın ortalarından itibaren ilk defa Doğu'da ortaya çıktığı ve Augustus dönemine gelinceye kadar fazlaca bir biçim çeşidi ve yaygınlığı olmadan kendi bölgesel egemenliğini sürdürdüğü, ancak M.Ö. I. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni formların repertuvara girdiği ve bu oranda da yayılma alanının genişlediğini görmekteyiz. Özellikle M.S. I. yüzyılın başlarından itibaren Doğu ile Batı arasındaki trafiğin artması ile iki ayrı bölgede form açısından pek çok benzerlikler gösteren kapların değişik atölyelerde üretildiğine tanık

(15) A. Oxe, *Corpus Vasorum Arretinorum* 1968, 454 vd.

(16) R. Heberdy, «Die Kleinfunde», *Forschungen in Ephesos*, I, 167 vd.; V. Mitsopoulou-Leon, *ÖJh* 1972/1975, 498 vd. (Bundan sonra : Efes).

olmaktayız. Bu bakımdan ne Batı, ne de Doğu atölyeleri birbirleri üzerinde hakimiyet kurmuşlardır. Ancak, Erken İmparatorluk döneminde bazı Batı atölyelerinin Doğu'da şubeler açmış olduğuna ait deliller bizce yetersizdir.

M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren Akdeniz havzasında revaçta olan siyah astarlı seramiğin M.Ö. II. yüzyıldan itibaren yerini kırmızı astarlı seramiğe bırakması konusu ise, bugün hala problemlili olma özelliğini korumaktadır. Ancak burada en erken DS tipinin A veya «Pergamen» tipi olduğu ve bunların ilk ortaya çıkış yerlerinin ise, Suriye ve Doğu Anadolu olduğu gözönüne alınırsa, M.Ö. I. binin ilk yarısında Doğu Anadolu'da oldukça yaygın olan Urartu kırmızı astarlı seramiğinden söz etmek gerekir. Bunlar çok kaliteli ve özenli yapılmış olup, dış yüzleri kırmızı bir astarla kaplanmakta ve bu astar iyice perdahlanarak, parlak, pürüzsüz bir yüzey elde edilmektedir. M.Ö. VII. yüzyılda revaçta olan bu kırmızı astarlı, süssüz seramiğin Urartularla birlikte ortadan kalktığı düşünülmektedir.¹⁷ Doğu ve Orta Anadolu'da bundan sonraki Pers - Akamenid döneminin pişmiş toprak kapları konusu ise bugün için üzerinde herhangi bir yorum yapılacak malzemedan yoksundur. Hellenistik dönemde Orta Anadolu'da revaçta olan deve tüyü rengi çamur ve astarlı Kızılırmak Havzası Kapları'nın M.Ö. II. ve I. yüzyıla ait örneklerini Doğu Sigillatalarının öncüleri olarak kabul etmek bugün için erkendir.¹⁸ Ancak Samaria, Labraunda, Hama'da beyaz krem boylarla süslenmiş sigillataların bulunması Hellenistik çağ boyalı seramik geleneğinin artık yokolmaya yüz tutmuş bir devamı olarak yorumlanabilir.

Samsat'da bulunan sigillatalara geçmeden önce biz burada genel olarak bu kapların çamur ve astarlanma tekniği ile, onların genel form listesi hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Sigillataların killeri herşeyden önce çok ince taneli olup A tipine ait kapların killlerinde alkali kaolinlerin yoğunluğu demir oksitli bileşiklere göre daha fazladır. Buna karşılık, B ve C tiplerinde demir yoğunluğunun daha fazla olduğu onların pişmeden sonra aldığı kırmızı renkten anlaşilmektedir. Buna göre A tipi piştikten sonra çok açık kırmızı veya krem-kırmızı bir renkte, B ve C tipleri yukarıda değindiğimiz gibi, kırmızısız kahverengi ve portakal kırmızısı renkte olmaktadırlar. Kaplara şekil verilip, kurutulduktan sonra, bunlar çift daldırma adı verilen bir yöntemle bünyesinde demirli maddelerin yoğun bulunduğu bir eriyiğe batırılmakta, daha

(17) B. Pietrowsky, Urartu, 1969, 193, Abb. 49-51.

(18) Bu konuda bkz. F. Maier, JdI 78 (1963) 218 vd.; L. Zoroğlu, VIII. Türk Tarih Kongresi, 1979, 345 vd.

sonra fırınlanmaktadır.¹⁹ Fırınlarda hava dolaşımının çömlekçi tarafından sürekli kontrol edilmesi ve pişme sırasında taze havanın, dolayısıyla oksijenin demir ile birleşerek (FeO₂), demir oksit - kırmızı rengi almasının sağlanmasıyla kapların astarlarının rengi oluşmaktadır. Özellikle A tipine ait sigillataların üzerinde görülen siyaha çalan kahverenkteki lekelerin ve akıntı izlerinin kabin eriyikten çıktıktan sonra, kap üzerinde henüz kurumamış astarın pişme esnasında yeterince oksitlenememesi yüzünden olduğu anlaşılmaktadır. Bunların birinci daldırmadan sonra pişirilip, pişirilmediği konusunda bugün bir açıklık yoktur. Doğu Sigillatalarının yüzeylerinin düzgün olmasına rağmen, derin olmasa da, çark izlerinin belirgin olması dikkat çekicidir. Ayrıca yüzeyler genelde fazla parlak değildir.

Doğu Sigillatalarının biçimleri konusunda bugüne kadar yapılmış olan araştırmalardan Çandarlı, Samaria ve Hama buluntularının belirli form numaraları verilerek sınıflandırıldığını görmekteyiz. Kenyon'un yaptığı sınıflandırmadan önce A tipine ait örneklerin bu tür bir «numaralı sınıflandırma» yapılmadan, yalnızca kapların biçimlerine göre belirli bir sınıflandırmanın yapıldığını ve genellikle açık kaplardan kapalı kaplara doğru bir tasnifin tercih edildiğini belirtmemiz gerekir. Kenyon'dan sonra ise, genellikle A tipi DS'lar onun yaptığı numaralı sınıflandırma esas alınarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden biz burada Kenyon'un biçim sınıflandırmasını listelemek istiyoruz :

- Form - 1 : İçe dönük kenarlı, halka kaideli tabak veya sığ çanak.
- Form - 2 : Halka kaideli, sığ çanak; form 1 ile 16 arasında geçiş formu.
- Form - 3 : Enli kenarı dışa doğru uzayan, çıkıntılı bu kenarı profillenirilmiş tabak.
- Form - 4 : Çıkıntılı kenarlı, karnı köşeli, halka kaideli sığ çanak, tabak.
- Form - 5 : Üst yüzü düz, kısa kenarlı ve halka kaideli tabak.
- Form - 6 : Aşağı sarkık kenarlı, düz, profilsiz, yan duvarı köşeli sığ çanak.
- Form - 7 : Yayvan kenarlı, köşeli karınlı, halka kaideli sığ çanak.
- Form - 8 : Aşağı sarkan kenarı süslü, halka kaideli sığ tabak veya çanak.
- Form - 9 : Aşağı dönük kenarlı küçük tabak.
- Form - 10 : İçi oyuk kenarlı, düz veya alçak halka kaideli küçük tabak.
- Form - 11 : Dışa dönük düz kenarlı küçük tabak.

(19) Samsat'da Form 27 ye ait bir krater parçası birinci daldırmadan sonra üzerinde çok hafif bir kırmızılık oluşmuş olarak bırakılmış, yani parça ikinci defa boyaya daldırılmamış olması ile dikkat çekicidir.

- Form - 12 : Köşeli karınlı sığ çanak.
 Form - 13 : Profilli kenarlı küçük tabak.
 Form - 14 : Dik kenarlı derin tabak.
 Form - 15 : Dik kenarlı, halka kaideli küçük, derin çanak.
 Form - 16 : Düz kenarlı, halka kaideli, yarım küre karınlı çanak.
 Form - 17 : İçi oyuk kenarlı, halka kaideli, yarım küre veya çan karınlı çanak.
 Form - 18 : Yuvarlak dipli, kenarının iç yüzü oyuk çanak.
 Form - 19 : Yuvarlak dipli, dış yüzü dikey yivli, kenarı oyuk çanak.
 Form - 20 : Yuvarlak dipli, kenarı Megara kaseleri gibi, süslü çanak.
 Form - 21 : Köşeli karınlı, yayvan kenarlı, yüksek halka kaideli fincan.
 Form - 22 : Yayvan kenarlı, alt kısmı köşe yapan halka kaideli fincan.
 Form - 23 : Kenarı konkav, dış yüzü ekseriya rulet süslü, halka kaideli fincan; bazan «calathus» fincan olarak adlandırılır.
 Form - 24 : Dikey kenarlı, kaidede çıkıntı yapan fincan.
 Form - 25 : Uzun boyunlu, tek kulplu, alçak halka kaideli testi.
 Form - 26 : Kısa boyunlu, belki dudağı ile birlikte boğazlı kenarlı testi.
 Form - 27 : Yuvarlak gövdeli ve üzeri yiv ve kenarın altında krem boyalı noktalarla süslü kıvrımlı askı kulplu, kulpu boyna doğru yapılandırılmış krater.
 Form - 28 : Kazıma süslü, iki kulplu kantharos.

Samaria'da tesbit edilip, yukarıdaki listedeki düzende sınıflandırılan A tipi sigillatolar genellikle açık kaplar (tabak ve çanak gibi) olup, sadece üç gurup kapalı kapları kapsamaktadır. Bu bakımdan sözünü ettiğimiz açık kapların Plinius'un ifadesinden de anlaşılacağı gibi, servis kapları olduğu açıktır. B ve C tipi sigillatalarda da hakim olan form yine açık kaplardır.

Samaria listesinde verilen 28 forma karşılık, Kenyon'un yaptığı sınıflandırmanın aynısının kullanıldığı Hama listesinde 27 form, bazı değişik formlar ve üzeri kabartmalı kraterler ayrıca bir form numarası verilmeden ele alınmışlardır.

B — SAMSAT'DA BULUNAN DOĞU SİĞİLLATALARI :

Samsat kazılarında 1981 yılından itibaren hem Tepe'de yapılan çalışmalarda, hem de Urfa Kapısı'nda yaptığımız temizlik çalışmasında DSA'lara ait pek çok parça bulunmuştur. Tepe'de yapılan çalışmalarda kapların stratigrafiye bağlı olarak ele geçmesine karşılık, bunlar Urfa Kapısı'nda daha çok surlar önüne dökülmüş toprak dolgu içinde bulunmuşlardır.

Bu bakımdan biz bir yandan höyük stratigrafisi, bir yandan da Samsat buluntularını diğer merkezlerle karşılaştırarak elde ettiğimiz tarihlere göre değerlendireceğiz. Burada karşılaştırmada en önemli merkezler olarak Samaria, Hama, Dura - Europos gibi Anadolu dışı merkezler ve Antiochia ve Tarsus gibi Anadolu merkezlerindeki buluntular daha çok dikkate alınacaktır.

1 — SAMSAT SİGİLLATALARININ ÇAMUR VE ASTAR ÖZELLİKLERİ:

Samsat'da bulunan A tipi sigillataların çamurları genelde benzeri buluntu merkezlerinde tarif edilen çamur özelliklerinden fazla ayrılık göstermez. Yukarıda tabloda da gösterildiği gibi, A tipi sigillataların çamurları krem ve soluk - mat kırmızı renklerde, mikasız veya çok az mikalıdır. Aynı özellikleri Samsat sigillatalarında da görmekteyiz. Biz kataloğumuzda daha önce diğer buluntu merkezlerine ait buluntuların tariflerinde ele alınmayan bir şekilde çamurları ve astarları iki ana gurupda tasnif etmeyi uygun gördük.

a) **Çamur** : Soluk ve açık kırmızı deve tüyü renginde, yer yer gözenekli, mikasız veya gözle görülebildiği kadarıyla az mikalı, kırıldığı zaman kesiti tabakalar halinde kat kat ortaya çıkan, yer yer iri taneler halinde kireç parçaları ihtiva eden bir kile sahiptir. Bu tarif ettiğimiz özelliklere sahip fakat rengi çok daha koyu olan parçaların bu çamur özelliği «Ç=a» şeklinde ele alınmışlardır. Ç=b, Ç=a'ya göre çok açık sarımsı krem renkte ve mikasız olup, diğer özellikleri açısından Ç=a gurubunun özelliklerini taşıyan çamurdur. Bu gurup içinde saydığımız, ancak krem rengin sarı yerine hafifçe kırmızıya çaldığı ve sertliği fazla olmayan (dokunulduğunda toz halinde ele bulaşan) çamur için de Ç=b kodu verilmiştir.

b) **Astar** : Ele aldığımız parçalarda çamur renginin astar rengiyle az çok bir bağımlılığının bulunduğunu düşünmekteyiz: Ç=a gurubuna ait özellikleri taşıyan kapların astarları açık kırmızı tonun hakim olduğu kahverengine çalan bir görünüme sahiptir. Astar oldukça ince bir tabaka halinde olup, bulduğumuz parçaların üzerinde çeşitli tahribat nedeniyle oluşan bozulmalar (yani çizilme, kopma, atma gibi yüzey tahripleri) oldukça fazla, başka bir deyişle, bu kalitedeki astar aşınmaya uygun bir niteliktedir. Ç=b gurubuna ait parçaların astarları kahverengi tonun hakim olduğu parlak veya mat yüzeyli olup, bu astar genelde kalındır. Bariz olarak tespit edilebilen bu özelliklerinden dolayı Samsat sigillatalarının astarlarını da çamurları gibi sınıflandırmak istedik. Buna göre genelde A=1 : kırmızı tonun hakim olduğu astarlı kapları, A=2 : kahverengi to-

nun hakim olduğu kapları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu iki renk arasında gözle tespit edebildiğimiz renk nüansları için de üst numaralar kullanılmıştır.

Diğer buluntu merkezlerinde de görüldüğü gibi, A tipi sigillataların astarları genelde fazla parlak değildir; ancak seyrek de olsa çok parlak astarlı kaplar olduğu gibi, ışık yansıtma özelliği iyice yok olmuş mat yüzeyli örnekler de bulunmaktadır. Her iki durumda da dikkatimizi çeken şey, çark izlerinin az veya çok oranda olmak üzere, belirgin, gözle görülebilir olduğudur. Bunun nedenini astarın kap yüzeyine tam olarak intibak edememesine ve ince bir tabaka halinde olmasına bağlıyabiliriz. Özellikle A=1 özelliğindeki astarlamalarda batırma işleminden sonra, astar boyanın fazla akıcı olmasından ve belki de iyice kurumadan fırınlanmasından dolayı, yer yer koyulaşmaların, dalgalı bir görünümün ortaya çıktığına yukarıda değinmiştik. Bu durum A=2 gurubu astarlarda, astarın rengi zaten koyu olduğu için sözkonusu değildir. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi, çark izleri bunlarda belirgindir.

Buraya kadar ele aldığımız çamur ve astar özelliklerini bir tablo halinde şu şekilde gösterebiliriz:

TABLO - II

Çamur özellikleri	Astar Özellikleri
Ç=a : soluk ve açık kırmızı deve tüyü renkli; mikasız veya az mikalı; kireç taneleri ihtiva eder.	A=1 : açık kırmızı tonun hakim olduğu kahverenkte; yer yer koyu kahverengi-siyaha çalan dalgalı; az veya çok oranda parlak.
Ç=b : sarımsı veya kırmızımsı krem renkte; mikasız; diğer özellikler Ç=a'nın aynı.	A=2 : kahverengi; mat veya az parlak.

2 — SAMSAT'IN KRONOLOJİ OLANAKLARI²⁰ : Daha önce de belirttiğimiz gibi, Samsat'da sigillatalar hem tepede, hem de Aşağı Şehirdeki bir sondaj ile Urfa Kapısı önünde yapılan temizlik çalışmalarında ele geçmişlerdir. Bizim çalışmalarımızda stratigrafik açıdan değerlendirebilece-

(20) Bu konuda kazı başkanı Sayın Prof. Dr. N. Özgüç'ün verdiği konferanslar esas alınmıştır.

ğimiz örnekler Tepe çalışmalarından gelmektedir. Bu bakımdan önce buradaki çalışmalardan söz etmek istiyoruz.

a) **Tepe Çalışmaları** : Bu gün de kazı çalışmalarının en yoğun olarak sürdürüldüğü tepedeki Merkez (GHIJKL/14 - 15 - 16) ve Batı uç (EF/14-15 - 16) açmalarında İslami dönemden itibaren Hellenistik devre kadar çeşitli mimari seviyeler tespit edilmiştir. Henüz kesin olmayan tabakalandırmaya göre, sigillatolar Merkez Açmasının III - IV, Batı uçta da IV - V - VI. tabakalarında ele geçmiştirlerdir. Biz sigillatolar da dahil olmak üzere Hellenistik döneme ait tüm seramik parçalarını guruplandırdığımız zaman yoğunluk itibariyle şöyle bir liste oluşturmuş bulunmaktayız :

Merkez açmasında ilk iki tabaka çok fazla tahrip olmuş İslami dönem, üçüncü tabaka Roma dönemi (büyük bir ihtimalle M.S. II. yüzyıla kadar), dördüncü tabaka olarak da Erken İmparatorluk dönemlerini tespit edebilmekteyiz. Sigillatolar bu son tabakada yoğun olarak ele geçmektedir. Dördüncü tabakada bulunan ve bir saray olması ihtimali üzerinde durulan «Büyük Yapı» seviyesinde ele geçen sigillatolar daha çok M.S. I. yüzyılın ilk yarısına aittirler. Ancak bu yapı seviyesinin temizlik çalışmaları henüz devam ettiği için daha eski dönemlere ait seviyeler hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Yapı özellikle zemin mozaikleri yüzünden Kommagene kralı Antiochos zamanına tarihlenmek istenmektedir. Ancak yapının daha önce ve sonra da kullanıldığı hakkında, özellikle bizim tespit ettiğimiz sigillatoların tarihleri oldukça değerli bilgiler vermektedir. Bu seviyede Form: 1, 3, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 25, 26'ya ait tama yakın bir kaç kap yanında, çok sayıda parça ele geçmiştir.

Batı uçtaki açma Höyüğün bu günkü Samsat yönünde olup, 1981 yılında başlanan bir yarmadır (EF 15 - 16). Merkez açmasında henüz ulaşılamıyan Hellenistik tabakalar burada tespit edilmiş olup, V., VI., ve VII. tabakalar olarak kodlanmıştır. Burada büyük çapta bir mimari faaliyet olmamış, ayrıca yamaca da yakın olduğu için, sağlam olarak tespit edilen yapı gurupları bulunmamıştır. Ancak İslami dönemlerden sonra en az iki safhalı olan Roma tabakası, üç safhalı olan Hellenistik tabaka (bunlardan biri Hellenistik - Roma dönemi olarak ele alınmış) tespit edilebilmektedir. Roma tavakasının her iki safhasında ve Hellenistik tabakaların da son iki safhasında bol olarak sigillatalara rastlanmaktadır. Hellenistik dönemin karakteristik kapları olan «Balık tabakları», skyphoslar ve çeşitli formlarda süssüz kaplar ve siyah glazurlu tabaklar daha çok Hellenistik I'de (tabaka VII) yoğun olarak görülmektedir.

b) **Aşağı Şehir ve Urfa Kapısı'ndaki çalışmalar** : Aşağı şehirde yapılan sondaj Tepe'nin yaklaşık 500 m. kadar güney batısındadır. Burada da İslami tabakalar dahil olmak üzere Roma tabakalarına kadar olan bir se-

viyeye kadar inilebilmiştir. Çalışma alanında yoğun ve iç içe iskan görül-
müş ve özellikle kuyuların burada kendinden önceki tabakalardaki tahri-
batı, kesin bir tabakalandırma yapılmasına olanak vermemiştir. Aynı şe-
kilde Urfa Kapısı çalışmalarının surlar önündeki yığıntıda yapılmış oldu-
ğuna daha önce de değinmiştik. Buluntular açısından yaptığımız değer-
lendirmede Aşağı Şehirde M.S. II. yüzyıla ait, Urfa Kapısında ise daha çok
M.S. I. ve II. yüzyıllara ait buluntular ele geçmiştir.

3 — FORMLAR : Daha önce de belirttiğimiz gibi, biz burada Sam-
sat'da 1981 - 1983 kazı dönemlerinde bulunmuş sigillataların formlarını
Samaria, Hama gibi DSA'nın bol bulunduğu Anadolu dışı merkezler ve
Anadolu'daki benzeri kapların ele geçtiği merkezlerdeki buluntularla kar-
şılaştıracacağız. Form sınıflandırılmasında ise, Kenyon'un Samaria'da yap-
tığı sınıflandırma esas alınmış bulunmaktadır.

Farm : 1 — Kenarı içe dönük sığ tabakalar (Çizim 1). Bu
forma ait parçalar Höyük'de JK/15 - 16, GHJK/15 - 16 plankarelerinde
ve Urfa Kapısı'ndaki temizlik çalışmalarında bulunmuşlardır. Buraya al-
dığımız parçalar bu formun ne kadar zengin bir repertuvara sahip oldu-
ğunu göstermektedirler. Burada daha çok bu kapların kenar profilleri
üzerinde durmak istiyoruz. Ancak bir de karın - kaide profilini buraya al-
mış bulunuyoruz. Hama'da bu tabakaların kenar ve kaide çaplarının bir-
birleri ile olan orantılı ilişkiye değinilmiştir.²¹

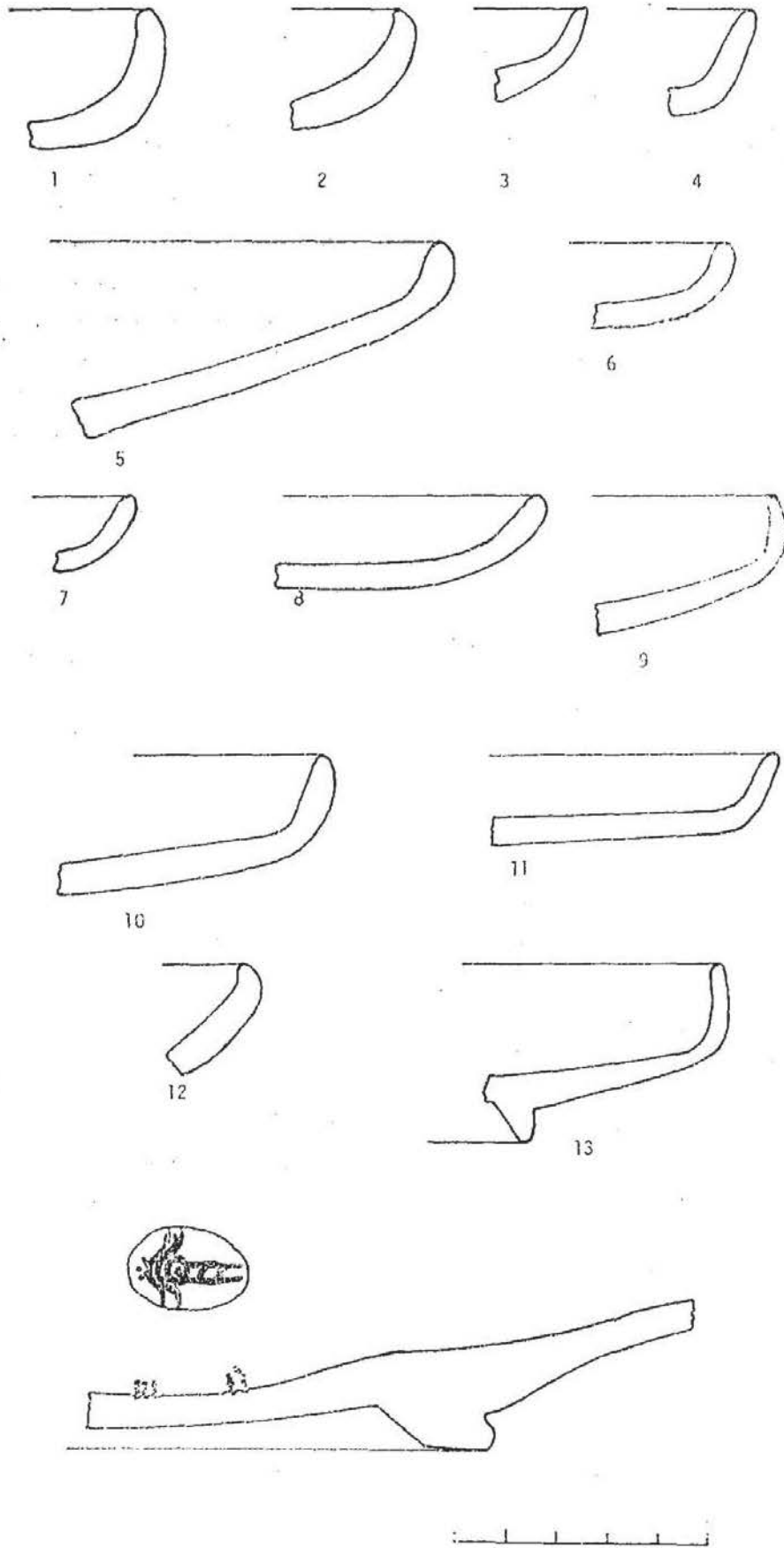
Elimizdeki parçalardan 1, 2 ve 13 nolu kenar profilleri bir çok bakı-
mlardan Hellenistik dönemin aynı formdaki çanak ve tabaklarını hatırlat-
maktadır.²² Yalnız sigillataların genel olarak diğer Hellenistik karakterli
örneklere göre sığ olması dikkat çekicidir. Bu ilk üç örnek bize göre derin
sayılabilecek kaplar olmak itibarıyla hâlâ Hellenistik formların etkisini ta-
şımaktadır. Ayrıca cidarlarının kalınlığı da, bize bunların erken olmasını
düşündürmektedir. Urfa Kapısı'nda bulunan 12 numaralı örnek ise, cida-
rının ince olmasına rağmen, yine derin formu ile bu erken örnekler için-
de ele alınabilir. 14 nolu kaide gövde parçası kenarı içe dönük bir taba-
ğa ait olmalıdır. Bu parçanın özellikle tondosunda yer alan rulet ve İsis
Tacı süsü bu tür kapların iç tezyinatı hakkında bir fikir vermektedir.²³

Samaria'da bulunan Form 1'e ait örnekler M.Ö. 65 yılından önceki

(21) Ch. F. Johansen, «Les terres sigillées orientales», Hama, Fouilles et
Recherches de la fondation Carlsberg, 1971, 57 vd., fig. 27, (Bundan sonra:
Hama).

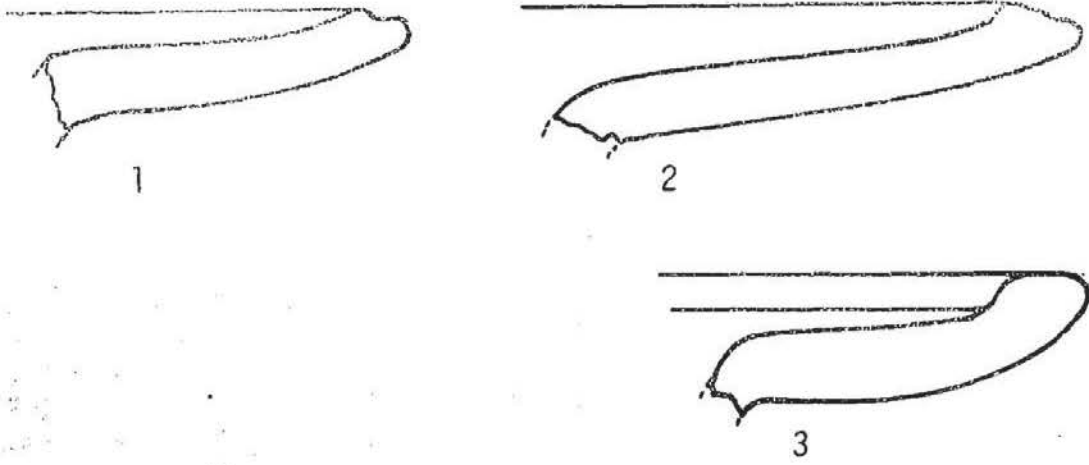
(22) H. Thompson, Hesperia III, 1934, fig. 116;

(23) Rulet ve İsis Tacı süsleri için bkz. Samaria III, 322 vd.; Hama, 65 vd.

Çizim : 1 = Form 1
— 75 —

dönemlerden, Augustus dönemi sonuna kadar tarihlenmiştir.²⁴ Lapp ise, M.Ö. 75'den M.S. I. yüzyıl başlarına kadar olan dönemde imal edildiklerini belirtir.²⁵ Tarsus²⁶ ve Antiochia'da²⁷ ise Hellenistik «Pergamen» kapları içinde bu form bol miktarda bulunmaktadır.²⁸ Samsat parçaları EF/15-16 plankaresinde IV. ve V. seviyelerde ve JK/15 - 16 III. seviyesinde ele geçmiştirlerdir. 10 numaralı örnek ise GH/15 - 16 IV. tabakada, yani Mozaikli yapı seviyesinde bulunmuştur. Bu yapının yapıldığı tarihten sonra da kullanılmış olduğu gözönüne alınırsa, sözünü ettiğimiz parçayı M.S. I. yüzyılın ilk yarısına tarihleme fırsatı elde etmiş oluruz. EF/15 - 16 plan karesinde IV. ve V. tabakalar ise Hellenistik - Roma veya Erken İmparatorluk (IV. tabaka) ve üçüncü Hellenistik veya geç Hellenistik (V. tabaka) tabakalarını temsil ettiklerini düşünmekteyiz. Bu bakımdan biz kenarı içe dönük tabakaların en geç M.Ö. I. yüzyılın başlarında ilk defa ortaya çıktıklarını ve bu formun Erken İmparatorluk dönemi sonuna kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.

Çizim 2 = Form 3

Form 3 --- Kenarı dışa uzantılı tabaklar (Çizim 2). Hellenistik dönemin siyah glazurlu tabakları içinde tipik bir form olarak ortaya çıkan bu türün kırmızı astarlı örnekleri de siyah astarlıların bir devamı olarak görülmektedir.²⁹ Hama'da bulunan sağlam bir tabak bu formun

(24) Samaria III, 292 vd., 312, fig. 66, 73.

(25) P. W. Lapp, *Palestinian Ceramic Chronology 200 B. C. - A. D. 70*, 1961, 73.

(26) Tarsus, fig. 188 - A.

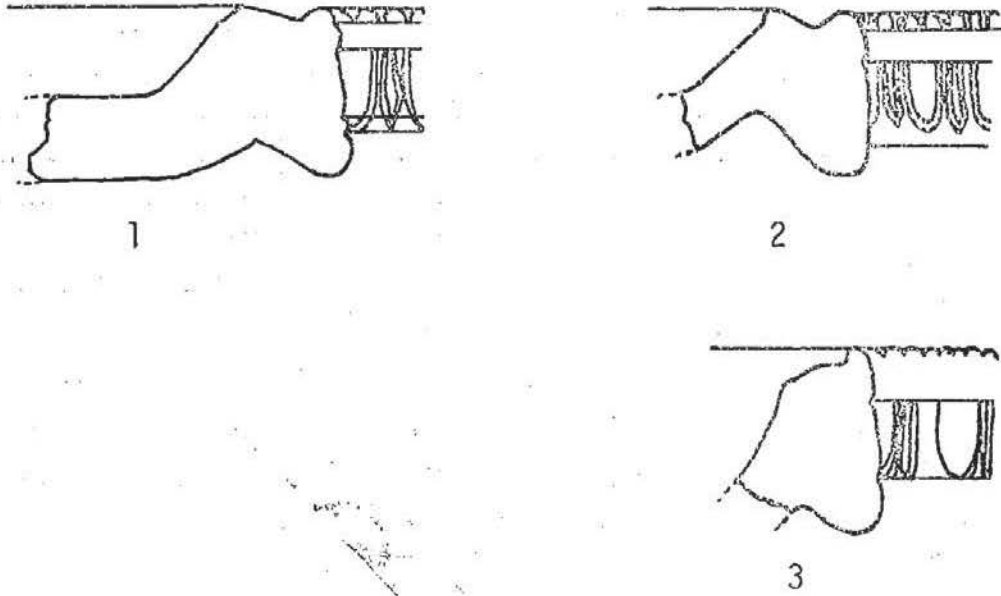
(27) Antioch, Pl. III.

(28) Ayrıca bkz. V. Mitsopoulou-Leon, *Germania* 53 (1975), 101 vd. Abb. 1; Efes, 504, Abb. 3/A; W. Technau, *AM* 54 (1929), 49, Abb. 37; E. Unterkircher, *AM* 98 (1983), 177, Abb. 1; H. P. Isler, *Das archaische Nordtor, Samos IV*, 1978, 128, Beil. 5; No: 381.

(29) Hellenistik döneme ait örnekler için bkz. Thompson, a.g.e., fig. 116 (D 1).

özellikleri hakkında bize bilgi vermektedir.³⁰ Kenarın uç kısmı, bizdeki 1 nolu parçada olduğu gibi, profillendirilmiş, kenar uzantısının asıl gövdeye bağlandığı yerde çöküntü şeklinde bir profillendirme yapılmıştır. Bizim burada verdiğimiz 2 nolu parça K 14 plankaresinde mozaikli yapı seviyesinde (tabaka IV) bulunmuş olan siyah gılazurlu bir tabağa aittir. Her ne kadar bu yapı seviyesinde bulunuşu, bu tür siyah gılazurlu kapların M.S. I. yüzyıla kadar uzandığının bir delili olmasa da, form açısından 1 ve 3 nolu parçalara yakınlığı tartışma götürmez.

Form 3 Samaria'da Roma I tabakasında,³¹ yani ilk miladi yıllar öncesi ve sonrasına tarihlendirilirken, Lapp bu formu M.Ö. 75 - 30 yıllarına tarihlemektedir. Samsat'da bulunan DSA tipine ait bu parçalar ise, henüz çalışmaların tamamlanmadığı I/14 - 15 plankaresinde ele geçmiştir. Ancak biz bu parçaların da Samaria ve Hama'daki benzerlerinden farklı bir tarihten olmadıklarını söyleyebiliriz.

Çizim 3 = Form 8

Form 8 — Aşağı sarkık kenarın üstü ve dış yüzü kabartma süslü, derin veya sığ tabakalar (Çizim 3). Samsat kazılarında Tepedeki EF/15 - 16 plankaresinde ve Urfa Kapısı'ndaki temizlik çalışmalarında bu forma ait parçalar ele geçmiştir. Burada profilini vermediğimiz bir tabak oldukça sığ ve geniş ebatlı olup, yaklaşık 25 cm. çapındadır. Profilli ve aşağı sarkık kenarın üzerindeki süsler bu forma ait

(30) Hama, fig. 33.

(31) Samaria III, 326.

(32) Lapp, a.g.e., 35.

çizim 3/2'deki parçanın hemen hemen aynıdır. Burada üstte inci dizilerinin oluşturduğu yükseklikten sonra kenar üst çukurluğu inci dizisinin oluşturduğu yüksekliğe ulaşabilecek kadar yükselir ve bu şekilde 45 dereceye yakın bir eğim kazanır. Buradan tekrar tabağın iç kısmına doğru düz bir şekilde eğim yaparak, karına bağlanır. 1 nolu parçanın cidarı oldukça ince, fakat profili yaklaşık olarak yukardakinin aynıdır. Burada farklı bir profil gösteren 3 nolu parçanın kenar üst yüzeyi karın içine doğru eğim yapmaktadır. Bu parçanın daha derin formda bir tabağa ait olduğunu burada kaydedebiliriz. Kenar dış yüzeyinde görülen yumurta dizileri her üç parçada da ayrı biçimler gösterir. 1 ve 2 nolu örneklerde yumurtalar ve aralarındaki yapraklar bir süreklilik gösterirken 3 nolu örnekte yaprak ve yumurtalar birbirinden iyice ayrılmışlardır.

Form 8 gurubuna ait bu tabakların biçim ve kenar süslemeleri açısından madeni kapların bir taklidi olması konusu tartışılmaz. Ayrıca bunların Arretine kaplarından önce ortaya çıkmış olduğu Samaria buluntularından anlaşılmaktadır.³³ D yığıntısı içinde bulunan bu kaplar M.Ö. 30'dan önceye tarihlenmektedir. Lapp ise, bu kaplar için M.Ö. 75 yılını başlangıç tarihi olarak vermek ister.³⁴ Şurası muhakkak ki, Form 8 özellikle Augustus döneminde revaç bulunan ve kısmen M.S. I. yüzyıl sonuna ve hatta II. yüzyıl içlerine kadar yapımı sürdürülen bir tipdir.³⁵ Samsat'da EF/ 15 - 16 III. tabakasında bulunan sığ tabağı M.S. dönemine tarihlenmek istiyoruz. Ne yazık ki elimizdeki diğer buluntuları daha eski tarihlere verebilmek için herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Form 12 — Yayvan biçimli ve karın kısmı içte ve dışta profilli, halka kaideli sığ tabak (Çizim 4). Doğu sigillatalarının geç örneklerinden biri olan bu forma ait biri kenar parçası, diğeri tama yakın olarak Aşağı Şehir sondajında bulunmuştur. İlk parça Urfa Kapısı'nda ele geçmiştir. Sağlam örneğe bakarak bu formun özelliklerini görmek mümkündür. Kap oldukça ince cidarlı, karın iç ve dış yüzünde kabın kalıpta yapıldığını anımsatan profiller bulunmaktadır. Kaide alçak, fakat geniştir. Bu kabın tondosunda bir de damga (KAICY) bulunmaktadır. Ayrıca dışta, dudağın hemen altında çizgi - rulet süslemeler bulunmaktadır ki, bu formdaki tabakaların diğeri bir özelliğidir.

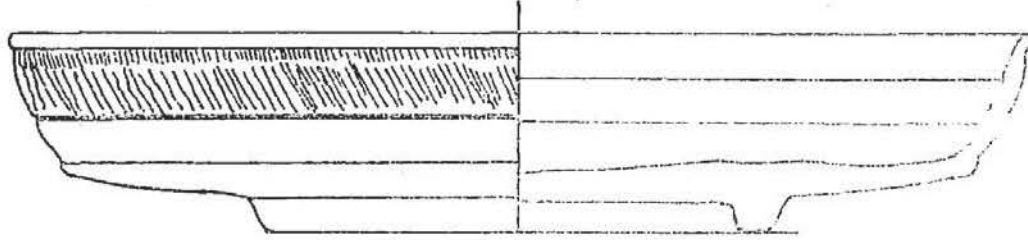
Form 12'ye ait Samaria ve Hama'da bulunan tabaklar genellikle

(33) Samaria III, 328.

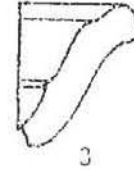
(34) Lapp, a.g.e., 124.

(35) Hama, 84 vd. Erken örnekler için bkz. Efes, 504; M-Leon, a.g.e., 102, Abb. 2/5; Unterkircher, a.g.e., 178, 180, Abb. 1; Isler, a.g.e., 128, Beil. 5, No: 383, 384.

M.S. I. ve II. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.³⁶ Samaria'da süssüz olanların daha erken (Augustus dönemi ve sonrası I. yüzyıl), rulet süslü olanların ise, M.S. geç II. ve III. yüzyıllara tarihlenebileceği belirtilmiştir.³⁷ Biz de her iki parçanın Aşağı şehirde bulunmuş olmasından da yararlanarak, özellikle Aşağı Şehir sondağında bulunan Çizim 4 deki kabı M.S. II. veya III. yüzyıla tarihlemek istiyoruz.

Form 12

Form 13

Çizim 4 = Form 12, 13

Form 13 — Yayvan biçimli ve karın iç yüzü profilendirilmiş sığ tabak (Çizim 4). Genel görünümüyle Form 12 ve aşağıda göreceğimiz, Form 14'e benzeyen bu tabakların yalnız kenar - karın yan duvarına ait üç parça Urfa Kapısı temizlik çalışmalarında bulunmuştur. Elimizdeki parçaların kalın cidarlı olması dikkat çekicidir. Zira, hem Samaria'da,³⁸ hem de Hama'da³⁹ bulunanlar ince cidarlı ve biraz da küçük ebatlıdırlar. Benzer tabaklar bu iki merkez dışında Antiochia,⁴⁰ Tarsus⁴¹ gibi, Anadolu merkezlerinde de bulunmuşlardır. Bu formdaki tabaklar yukarıda saydığımız buluntu merkezlerinde M.S. I. yüzyılın başlarına ait tabakalarda ele geçmiştir. Atina agorasında biraz daha erken bir tarihe verilebilecek ve kalın cidarıyla da Samsat parçalarına benzeyen bir ör-

(36) Samaria III, 331, fig. 79/9-12; Hama, 92, fig. 36, 38.

(37) Çizgi-rulet süsü olmayan bir kaç parça için bkz. Unterkircher, a.g.e., 180, Abb. 2.

(38) Samaria III, 331, fig. 79/13.

(39) Hama, 95 vd., fig. 39. Burada daha çok Augustos döneminde ısrar ediliyor.

(40) Tarsus, 181, fig. 192 - A.

nek bulunmaktadır.⁴² Bu parça ise, M.Ö. I. yüzyılın son üç çeyreğine tarihlenmektedir. Urfa Kapısı'nda herhangi bir tabakalandırma olanağı bulunmadığı için biz Samsat parçalarının tarihi için şimdilik bir öneride bulunamayacağız. Ancak buradaki dolgunun temizliği çalışmalarında bulunan parçaların daha çok M.S. I. yüzyıla ait örnekler olduğunu hatırlatmak isteriz.

Form 14 — Dik karınlı - kenarlı ve karnı altta çıkıntı yapan sığ tabak (Çizim 5). Hem Doğu, hem de Batı sigillataları için karakteristik bir formdur.⁴³ DSC tipine ait Çandarlı buluntularının 1. formu da yine burada ele alacağımız Form 14'e yakın özelliklere sahiptir.⁴⁴ Karın dış yüzünün düz ve az profilli olduğu örnekler yanında, kenar üzerinde ve karın çıkıntısının altında rulet süslü örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca kaidenin geniş, fakat alçak olması bazı örneklerde de iç yüzde damgaların bulunması dikkat çekicidir. Bu forma ait tabaklar önceleri Batı etkisinde yapılmış olarak bilinmekteydi. Ancak Samaria'da M.Ö. I. yüzyıl ortasından gelen örneklerin bulunması, Form 14'ün önce Doğu'da ortaya çıktığı ve buradan Batı'ya gittiği düşüncesini doğrulamıştır.⁴⁵ Bu kapların en yoğun olarak ilk miladi yıllarda revaçta olduğunu ve Pompei'de bulunan örnekler yardımıyla hiç olmazsa yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığını burada belirtmek isteriz.⁴⁶

Samsat'da bu forma ait bir örnek JK/15 - 16 plankaresinde IV. tabakada, burada profillerini verdiğimiz diğer örnekler ise Urfa Kapısı'ndaki temizlik çalışmaları sırasında bulunmuşlardır. JK/15 - 16 plankaresinde bulunan ve üzerinde (KAICY) damgası bulunan örneğin bu damgası birçok merkezdeki Doğu Sigillataları üzerinde görülmektedir ve bunlar da genellikle M.S. I. yüzyıl ve sonrasına tarihlenebilecek tabakalardan

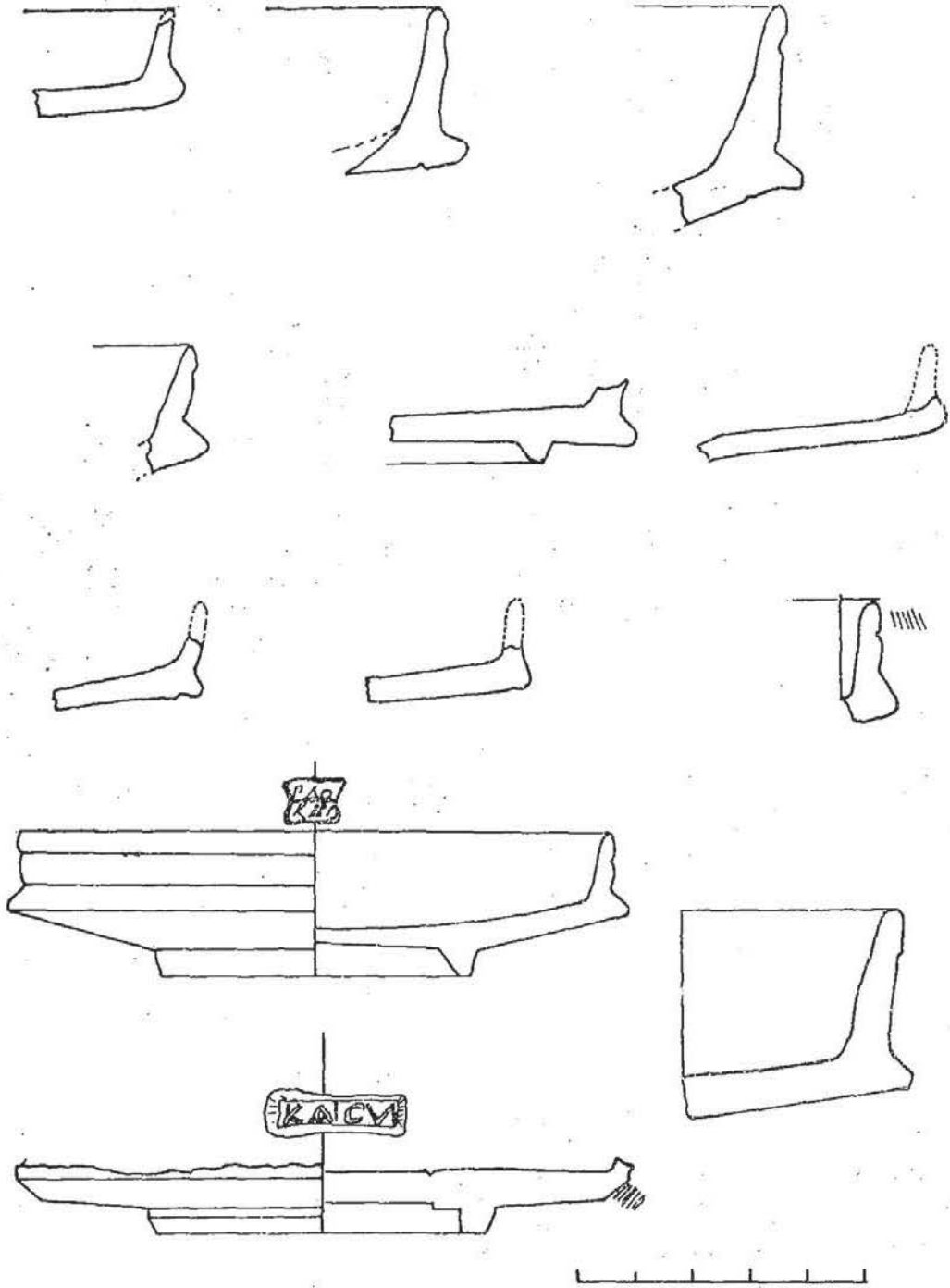
(42) H. S. Robinson, Pottery of the Roman Period, The Athenian Agora vol. V, 1959, 11 (F 4) (Bundan sonra: Agora). Atina agorasındaki bu erken buluntuya karşın, Batı sigillatalarının form repertuarında Form 13'e yakın örnekler bulunmaktadır. Bu konuda bkz. S. Loeschcke, Keramische Funde in Haltern, 1909, 139, Abb. 1 (Bundan sonra: Haltern). Burada 1 numaralı örnek Samsat parçalarının en yakın benzeri olarak gözüktür. Ayrıca bkz. D. H. Cox, The Greek and Roman Pottery, The Excavations at Dura - Europos, Part. I, fasc. 2, 1949, 10, No: 59 (Bundan sonra: Dura-Europos). Bu son örnek Technau, a.g.e., 49'daki benzeri ile karşılaştırılarak M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir.

(43) Batı sigillataları içinde benzer örnekler için bkz. Haltern, 143, Abb. 2, Tip: 2.

(44) Çandarlı, 360 vd., Taf. XXVIII.

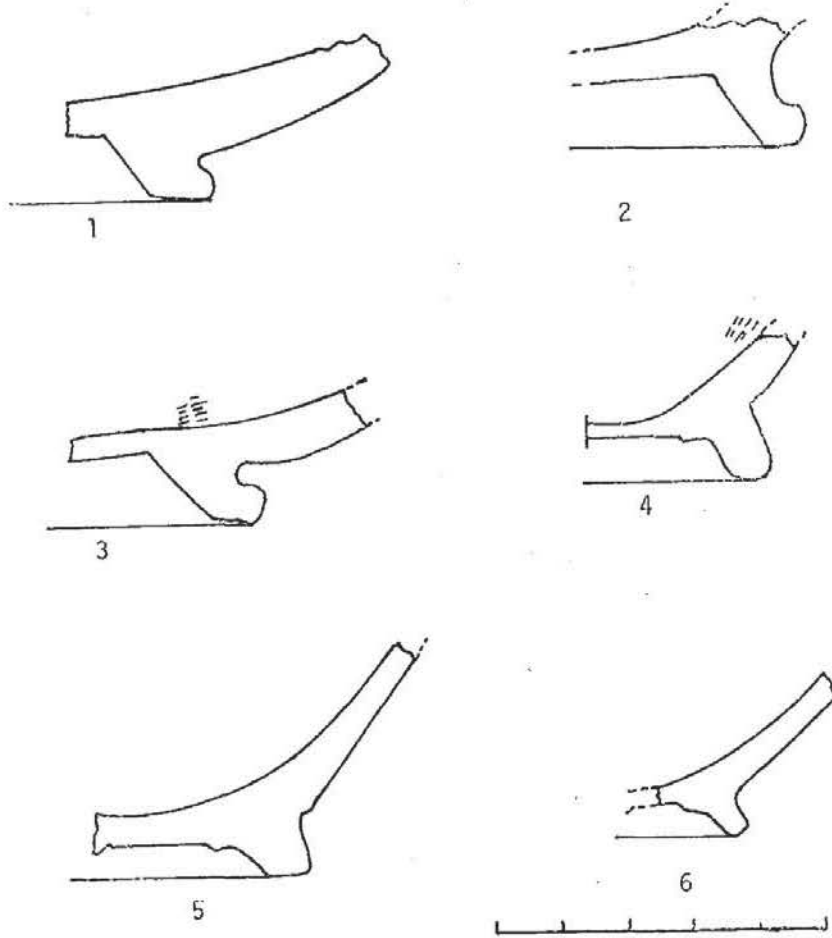
(45) Samaria III, 332.

(46) G. Pucci, Le terre sigillate italiche, gelliche e orientali, L'instrumentum domesticum di Ercolano e Pompei, 1977, Tav. V, 127.

Çizim 5 = Form 14

ele geçmişlerdir.⁴⁷ Ayrıca bu parçanın karnının dirsek yaptığı kısımdaki rulet süsleri, bu şekilde yapılmış Batı sigillatalarının bir etkisi gibi görülebilir. Benzer iki örnek Antiochia⁴⁸ ve Hama'da⁴⁹ bulunmuştur. Antiochia'da bulunan örnek Waagé tarafından M. S. I. yüzyılın 1. ve 2. çeyreğine tarihlenmiştir. Biz Saray'ın bu yüzyılın ortalarına kadar kullanılmış olduğu hakkındaki düşüncemizi burada hatırlatarak, sözünü ettiğimiz 6 numaralı parça için aynı tarihi önermekteyiz. Urfa Kapısı'nda bulunan diğer parçalar da yine aynı döneme ait olmalıdırlar.

Çizim 6 = Form 16

Form 16 — Düz kenarlı, yarım küre karınlı ve halka kaideli çanak (Çizim 6). Hellenistik dönem çanak formlarının bir devamı sayılan bu formdaki kaplar⁵⁰ Samsat'da EF/15 - 16, KL/14, JK/15 - 16 ve Urfa

(47) Samsat'da bulunan sigillataların üzerlerindeki damgaları ayrı bir makale olarak yayınlamayı planlamaktayız.

(48) Antioch, Pl. IV, No: 412.

(49) Hama, fig. 40, No: 40.

(50) Hellenistik döneme ait benzer formdaki çanaklar için bkz. Tarsus, fig. 180.

Kapısı'ndaki temizlik çalışmalarında bulunmuşlardır. Burada profillerini çizdiğimiz parçalara bakarak çeşitli ebatlardaki bu çanakların düz ağızlı, derin, yarım küreye yakın karın formu ve çeşitli şekillerde ve yüksekliklerde halka kaideli olduğunu görmekteyiz. Bir kaçının karın iç yüzeyinde, kaideye yakın kısımlarda rulet süslerinin bulunması dikkat çekicidir. Ayrıca kaide alt yüzeyi kademeli olan örnekler de bulunmaktadır.

Samaria başta olmak üzere pek çok merkezde ele geçen bu formdaki çanaklar sigillataların en erken örneklerinden biridir.⁵¹ Benzer formdaki siyah astarlı çanakların M.Ö. II. yüzyıl sonlarından itibaren yerini kırmızı astarlılara terkettiği bugün kabul edilen bir görüştür. Biz Samsat'da EF/15 - 16 V. tabakada bulunan bir parçayı (no: 3) bu formun en erken örneği olarak kabul etmek istiyoruz. JKL plankarelerinde bulunan parçalar ise biraz daha geç, belki de M.S. I. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir. Bu formun M.S. I. yüzyıl sonlarında ortadan kalktığı gözönüne alınırsa, Urfa Kapısı'ndaki parçaların da aynı tarihten olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Form 18 — Sivri veya yuvarlak dipli, kenar iç yüzü profillendirilmiş derin çanaklar (Çizim 7). Hellenistik dönemden geçen bu forma ait siyah gılabazurlu pişmiş toprak örnekler⁵² yanında madeni ve cam örnekler de bulunmaktadır.⁵³ Samaria ve Hama'da bu form üç alt guruba ayrılmıştır. Birinci gurupda (a), sivri dipli ve kenarın iç yüzü kalıpta yapılmış inci dizisi kabartmalarla süslü çanaklardır. Bizim Samsat'dan verdiğimiz ilk iki örnek (no: 1, 2) bu guruba dahildirler. EF/15 - 16 plankaresinde V. tabakada bulunan bu örnek kanımızca M. Önceki son yıllara tarihlenebilir. İkinci gurupda (b) biraz daha geniş, yarım küreye yakın formda karınlı çanaklar sözkonusudur. Bunların kenar iç yüzünde fazla derin olmayan ve çarkta yapıldığı anlaşılan bir veya birkaç yatay profil bulunmaktadır. Çanaklar kendinden kaideli olup alt kısımları çeşitli şekillerde oyulmuştur. Samsat'da bu ikinci guruba ait örnekler ise, Mozaikli Yapı seviyesinde bulunmalarıyla, belki de (a) tipinden biraz daha geç bir tarihe verilebilirler. Burada bizim (b) gurubu için verdiğimiz tarih Hama,⁵⁴ Samaria⁵⁵ ve Antiochia⁵⁶ buluntularına verilen tarihten biraz daha yeni-

(51) Samaria III, 332, fig. 80; Hama, 113, fig. 45; Schäfer, a.g.e., Abb 2/20; M - Leon, a.g.e., Abb. 2/2; Efes, Abb. 3/9; Technau, a.g.e., 49, Abb. 39; Unterkircher, a.g.e., 182, Abb. 2.

(52) Dura-Europos, 5, No: 25,

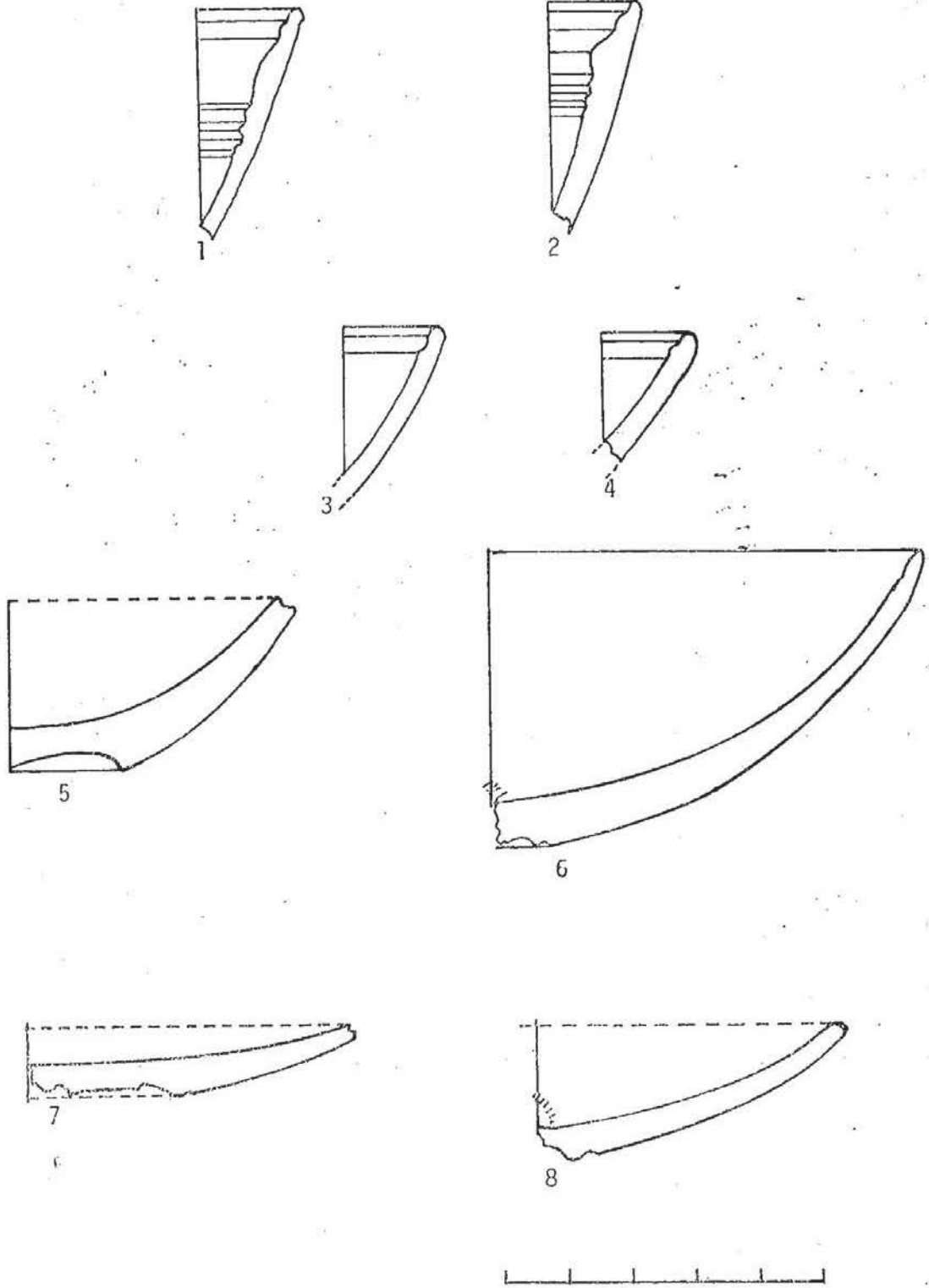
(53) Kahramanmaraş Müzesinde bulunan madeni, cam ve pişmiş toprak örnekleri yakında yayınlıyacağız.

(54) Hama, 117 vd., fig. 46.

(55) Samaria III, 335 vd., fig. 80.

(56) Antioch, 15, Pl. II, No: 54 vd.

dir. Samaria ve Hama'da 18 - c gurubu için verilen örneklerin benzerlerine bugüne kadarki çalışmalarımızda henüz rastlıyamadık.

Çizim 7 = Form 18

Form 19 — Yarım küre karınlı, karın üzeri yivlendirilmiş kendinden dipli çanak (Çizim 8). Samsat'da bu forma ait karın profili sağlam bir örnek Urfa Kapısı'ndaki temizlik çalışmalarında ele geçmiştir. Oldukça kalın cidarlı olan bu parçanın üzerindeki kırmızı astar yer yer dökülmüştür. Karnın küresel formu yanında, düz ve biraz da iç bükey olarak yapılmış dip, aynı zamanda iç içe halkalarla profillendirilerek, kaide oluşturulmuştur. Kabın dış yüzünde dibe doğru incelen derince yivler bulunmaktadır. Hellenistik dönemde bu şekilde üzeri yivlerle süslenmiş siyah astarlı kaplar oldukça revaçtadır.⁵⁷ Aslında Form 19'da 1 ve 16. formlar gibi, Hellenistik dönemden gelen ve Doğu Sigillatoları içinde de sevilen bir kap tipidir. Bu bakımdan onun ortaya çıkışını DS'ların ilk ortaya çıkış tarihine götürmek fazla abartma olmaz. Gerçekten de Samaria,⁵⁸ Hama,⁵⁹ Tarsus⁶⁰ gibi merkezlerde M.Ö. I. yüzyıla tarihlenen benzer örnekler bulunmaktadır. Hatta, Hama'da bulunan örneklerden bir kısmı M.Ö. II. yüzyılın sonlarına kadar indirilir. Bu formun ne kadar devam ettiği konusunda ise, bugün için elimizde bir döküman yoktur. Urfa Kapısı'ndaki diğer buluntulara bakarak, bu formun belki de M.S. I. yüzyılın ilk yarısında devam ettiğini söyleyebiliriz.

Form 20 — Yarım küre karınlı, kabartmalı çanaklar (Çizim 8). Hellenistik çağın karakteristik «Megara» keselerinin bir devamı olarak görülen kırmızı astarlı kabartmalı çanaklar DS'ların 20. formu olarak belirlenmiştir. Şekil açısından Megara kaselerine göre biraz daha küçük, ince cidarlı ve yayvandırlar.⁶¹ Karnın hemen hemen ortasında çıkıntı yapan bir profille bölünen gövdenin alt kısmında çeşitli motiflerin yapıldığı kabartmalar bulunmaktadır. Dipleri Megara kaselerindeki gibi yuvarlak olanlar yanında, ekserisi düzleşmiş ve yine kabartma olarak yapılan bir halka, dibi karından ayıran bir çizgi haline gelmiştir. Çok az örneğin dip kısmında kabartma bulunmaktadır; ekserisi süssüz, bir kısmı da kabartma olarak yapılmış çömlekçi monogramları taşırlar.

Bunların üzerlerindeki süsler çok çeşitlidir. Özellikle bitki süsleri (kivrımlı dallar, palmet vb.) başta olmak üzere, istiridye kabuğu süsü, pek az mimari elemanlara ait süsler, figürler bulunmaktadır.

Samsat'da ele geçen parçaların profilleri bu kapların bulunduğu diğer merkezlerden farklı değildir. Üzerlerindeki motiflerden palmet ve is-

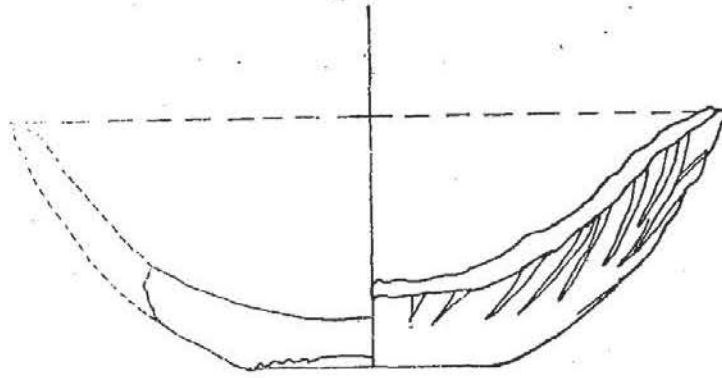
(57) Karş. Tarsus, fig. 124, No: 104.

(58) Samaria III, 342.

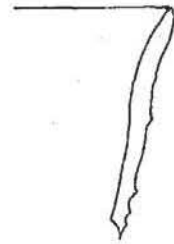
(59) Hama, 120 vd., fig. 46, 47.

(60) Tarsus, fig. 137, No: 293.

(61) Kabartmalı çanaklar hakkında geniş bir çalışma için bkz. F. Courby, Vases grecs à reliefs, 1922.

Form 19

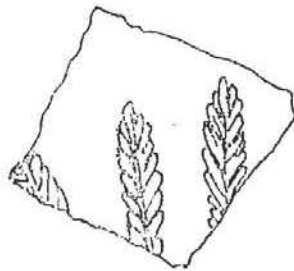
1

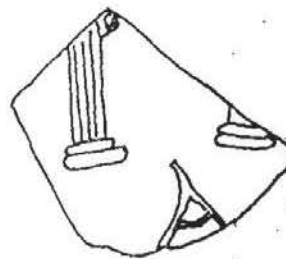
2

3

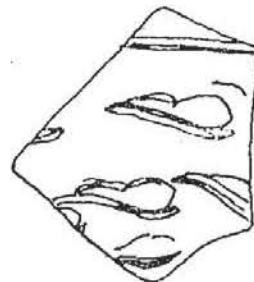
4

5

6

157

Form 20

Çizim 8 = Form 19, 20

tiridye kabuğu ile süslenenler (no: 4, 6) revaçta olan örneklerdir. İon sütunu tasvirli parçanın (no: 5) alt kısmında bir (A) monogramı bulunmaktadır ki, bu harfin tek başına yapıldığını sanmıyoruz. Birbirini izler halde yapılmış dalgayı andıran süsler ise, oldukça seyrek.

Samsat'da ne yazık ki tam olarak bir örnek ele geçmemiştir. Bizim buraya aldığımız parçalar Tepe'den JK/15 - 16 plankaresi III. ve IV. tabakalarından ve QR/14 - 15 plankaresinden gelmektedir. Bu forma ait kaplar Hama,⁶² Samaria,⁶³ Antiochia⁶⁴ ve Tarsus⁶⁵ gibi yakın merkezlerde genellikle M.Ö. I. yüzyılın ortalarından M.S. II. yüzyıla kadar geçen bir zaman diliminde yapılmışlardır. Samsat parçaları da, özellikle Merkez açmasında bulunan örneklerin yardımıyla M.S. erken I. yüzyıla tarihlenebilir düşüncesindeyiz.

Form 21

Form 22

Çizim 9 = Form 21, 22

Form 21 — Kenarı hafifçe dışa bükülmüş, karın alt kısmı köşeli (?), profilli derin çanak (Çizim 9). Samsat'da EF/ 15 - 16 plankaresinde V. tabakada bulunan çanak parçası DS'lar içinde nadir bir formu temsil etmektedir. Elimizdeki karın parçasının tamamlanmış yakın bir benzeri Samaria'da⁶⁶ bulunmuştur. Samsat parçalarını profil açısından Hama'da⁶⁷ bulunan bir örnek ile de karşılaştırabiliriz. Bunun dışında Samos Hera-

(62) Hama, 124 vd.

(63) Samaria III, 272 vd.

(64) Antioch, 30.

(65) Tarsus, 177 vd.

(66) Samaria III, 336, fig. 81.

(67) Hama, 159 vd., fig. 64.

ionunda⁶⁸ bu form gurubuna sokulan parçalar da bulunmaktadır. Elimizdeki bu parçanın boyalı örnekleri Orta Anadolu'da Hellenistik çağda revaçta olan Kızılırmak Havzası Kapları içinde de rastlanmaktadır.⁶⁹

Samaria ve Hama'da bu forma ait örnekler M.Ö. 30'dan önceki tabakalarda bulunmuştur. Lappda bu tarihi benimsemektedir.⁷⁰ Kızılırmak Havzası Kapları içindeki örnek ise, tarafımızdan M.Ö. II. - I. yüzyıllara tarihlenmiştir.⁷¹ Bulunduğu tabaka da gözönünde tutulursa, biz de Samsat parçasını M.Ö. I. yüzyıla tarihliyebiliriz.

Form 22 — Karın orta kısmı boğumlu, derin çanak (Çizim 9). Hama'da Form 22 - A gurubu içinde ele alınan bu çanaklardan⁷² Samsat'da bir örnek ele geçmiştir. Kabin ağzından itibaren dışbükey formdaki karın 1,5 cm. kadar aşağı doğru daralarak inmekte, bir boğum yaptıktan sonra, yeniden hafifçe genişliyerek, dışbükey altkarın oluşturulmaktadır. Elimizdeki parçanın kaide formu hakkında birşey söylemek mümkün değildir. Dragendorff⁷³ Tip: 27 ve Loeschcke⁷⁴ Tip: 11 olarak ele alınan çanakların benzeri olan Samsat çanağının alçak bir halka kaidesinin bulunduğunu varsaymamız yanlış olmaz. Hama'da ele geçen parça da yine bu formdaki bir kabin karnına aittir. Samaria'da bu formda herhangi bir parça yayınlanmamıştır. Arretine örneklerinin karın dış yüzlerinde çizgi - rulet süslerinin bulunması özelliği ile Hama ve Samsat parçalarından ayrılır.

Samsat parçası L/15 plankaresinde ve Mozaikli yapı seviyesinde bulunmuştur (tabaka IV). Bu tabakada bulunmuş diğer formdaki kaplar da dikkate alınarak, elimizdeki parçanın M.S. I. yüzyılın ilk yarısına ait olduğunu söyleyebiliriz. Hama'da bulunmuş olan parça da genellikle Batı sigillatoları ile karşılaştırılır ve burada yayınlanan parça için olmamakla birlikte, Form 22 - A'nın Augustus döneminden başlayarak M.S. II. yüzyıla kadar kullanıldığı belirtilir.

Form 23 — Karnı köşeli profilli ve kaideli fincan (Çizim 10, 11). Kalathus fincanlar olarak da bilinen Form 23'e ait Samsat'da pek çok sağlama yakın ve parçalar halinde örnekler bulunmuştur. Aynı

(68) Technau, a.g.e., 48 vd.

(69) K. Bittel, Mansel'e Armağan, 1974, fig. 49.

(70) Lapp, a.g.e., 213.

(71) Bu konu yayınlanmamış doktora tezimde ele alınmıştır.

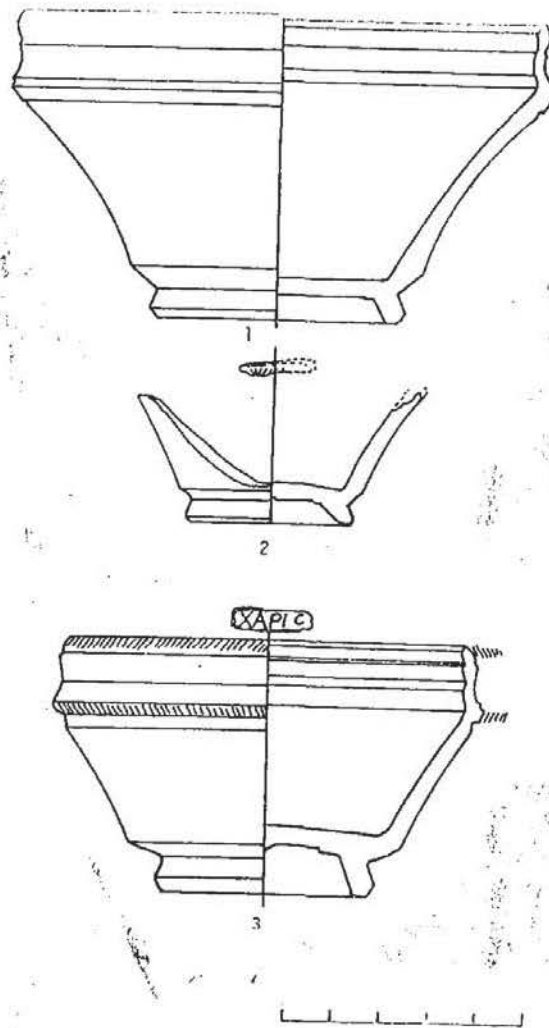
(72) Hama, 163, 166, fig. 64; Tarsus, 243, fig. 144. No: 411; Antioch, Pl. V, 450 f, k, p.: Technau, a.g.e., 50, Abb. 40.

(73) Dragendorff, a.g.e., Tafel II, 27.

(74) Haltern, 150 vd. Abb. 4, Tafel, X. 12 nolu parçanın kenar profili Hama ve Samsat parçalarına en yakın olanıdır.

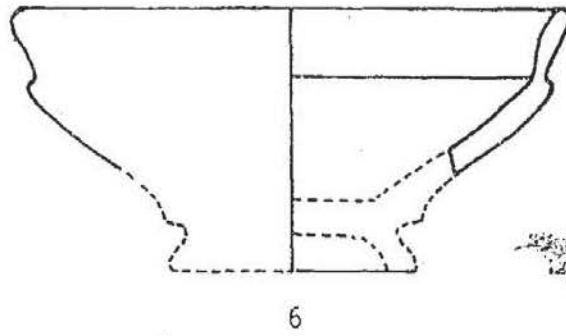
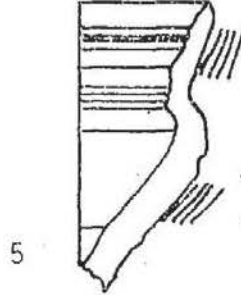
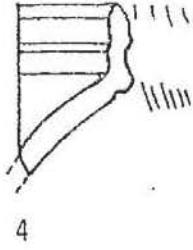
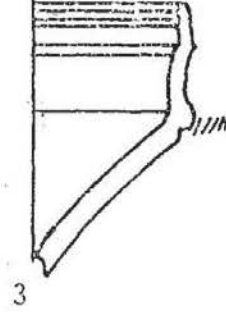
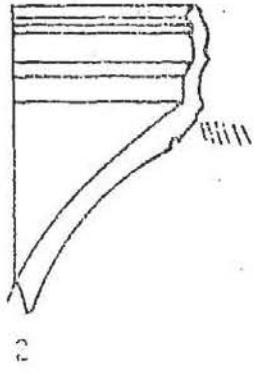
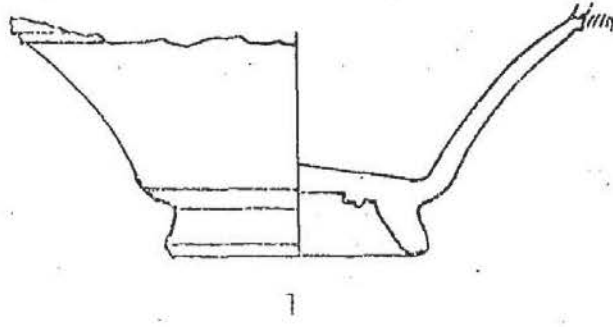
şekilde DS'ların bulunduğu diğer merkezlerde de bu form yaygındır.⁷⁵ Bu formun benzerleri Batı sigillatoları içinde de bulunmaktadır.⁷⁶ Bu bakımdan Form 14'e benzer ve bu form gibi, M.S. I. yüzyılın karakteristik bir kabıdır.

Fincanların ağzından itibaren içte ve dışta çeşitli profiller yaparak ve biraz genişleyerek inen karın profilli bir dirsek yaptıktan sonra aşağı doğru daralır. Kaideye bağlanmadan önce bir dirsek daha yapar ve halka kaide ile birleşir. Kaide oldukça alçaktır; ancak biraz daha yüksek ve alt iç yüzü çukur, kademeli örnekler de bulunmaktadır. Karının profili üst kısımlarında ekseriya eğik rulet çizgiler bu kapların dış süslemesini oluşturur. Ayrıca tondoda çoğu zaman damga ve bizim Samsat'dan bir örneğin tondosunda uzun biçimli bir palmet süsü baskısı bulunmaktadır.⁷⁷ Batı

Çizim 10 = Form 23

- (75) Schäfer, a.g.e., Abb. 2/8; Efes, Abb. 3/H; Technau, a.g.e., 51 Abb. 43/1 (ESB); Unterkircher, a.g.e., 182, Abb. 2; Isler, a.g.e., 129; Beil. 5, No: 388.
(76) Dragendorff, a.g.e., Taf. II/26; Haltern, 147 vd., Abb. 4/1-4.
(77) Palmet damgaları için bkz. Samaria III, 316 vd.

Çizim 11 = Form 23

sigillatalarında Form 8 (Haltern'de) gurubunda ele alınan fincanların form açısından DS'lara göre biraz daha kalın cidarlı olduğu ve karın alt çıkıntısının yumuşak, yani keskin bir dönüş yapmadan kaideye geçildiği belli olmaktadır. Bu formun aslında metal kapların bir imitasyonu olmasından hareketle, DS'ların bu taklitte Batı sigillatalarına göre daha ileri gitmiş olduğunu burada belirtmemiz gerekir. Aynı zamanda kenar altında ve karının ilk çıkıntısının alt kısmında yer alan çizgi - rulet süsleri bu taklidin başarılı olduğunun bir işareti sayılabilir.

Samsat'da Form 23'e ait fincan ve fincan parçaları 1/16, KL/14 - 5 plankareleri ve Urfa Kapısı'nda bulunmuşlardır. Urfa Kapısı'nda bulunanlar dışında, diğerleri Merkez açmadaki Mozaikli yapı seviyesinde, yani IV. tabakada ele geçmişlerdir ki, daha önce burada ele geçen parçalarda olduğu gibi, bu fincanlar da M. S. I. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilecek buluntulardır. Zaten Hama,⁷⁸ Samaria,⁷⁹ Tarsus,⁸⁰ Antiochia⁸¹ gibi merkezlerde de ilk kez Augustus dönemine ait tabakalarda ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda Batı sigillatalarında da benzer formun ilk ortaya çıkış tarihi ile bir paralellik göstermektedir.⁸²

Form 24 — Dik kenarlı, ve karının ortası dirsekli derin çanaklar (Çizim 12). DS'lar içinde Arretine formları ile paralellik gösteren bir çanak tipi de Form 24'dür.⁸³ Bu formdaki çanakların kenarından itibaren yan duvarı oldukça dik bir biçimde inmektedir. Bu kısım çoğu zaman profillenendirilmiştir. Daha sonra Form 14'dekine benzer bir çıkıntı ile alt karına geçilmektedir. Alt karın daha çok küresel bir görünümündedir. Kaide ise benzer örneklerden anlaşıldığına göre, dar, yüksekçe ve fazla profilli olup, Samsat örneğinin (no: 9) iç kısmı koniktir. Bu kapların kenar dış yüzeyleri bazan dikey çizgilerle yapılmış rulet süslü ve ayrıca kaide tondosu damgalıdır.

Samsat'da bu formdaki çanaklar bir örnek dışında tümüyle Urfa Kapısı'nda bulunmuşlardır. Bir örnek (no: 1) ağız kenarının dışa taşmış ve üst yan duvarın düz olması ile dikkat çekicidir. Bir diğer örnek ise, hafif dışbükey üst yan duvarlı olup, herhangi bir profil bulunmamaktadır (no: 3).

(78) Hama, 165 vd., fig. 64.

(79) Samaria III, 338, fig. 81.

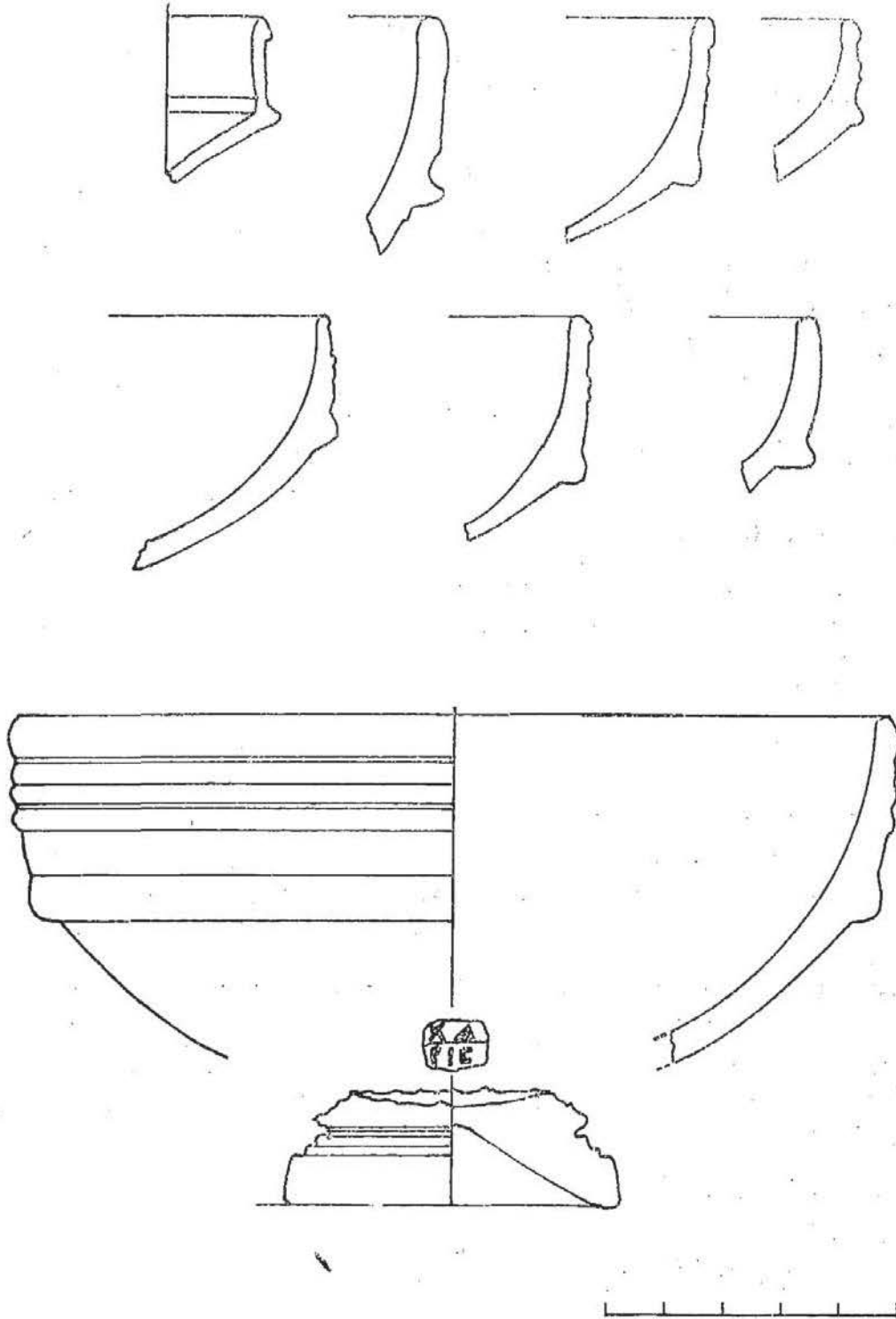
(80) Tarsus, fig. 144.

(81) Antioch, Pl. V, No: 460.

(82) M. S. I. yüzyıla kesin olarak tarihlenebilecek bir örnek için bkz. Pucci, a.g.e., Tav. II/10-11; V, 26, ayrıca de Luca, a.g.e., 158, Taf. 67, No: 386.

(83) Arretine kapları içinde bu formun benzerleri için bkz. Dragendorff, a.g.e., Taf. II/24, 25; Haltern, 152, 153, Taf. XI, 12.

Bu formdaki kapların bulunduğu merkezlerde Form 24 genellikle M.S.I. yüzyıla tarihlenmektedir.⁸⁴ Hama'da⁸⁵ bulunan yan duvarı profilsiz

Çizim 12 = Form 24

(84) Samaria III, 338 vd., fig. 81; Schäfer, a.g.e., Abb. 2/30; Technau, a.g.e., 51, Abb. 43/3 (ESB); Unterkircher, a.g.e., 184, 186, Abb. 4; de Luca, a.g.e., 158, Taf. 67, No: 385.

(85) Hama, 172 vd., fig. 69.

ve düz birkaç örnek ise, biraz daha geç bir tarihe verilirler. Hama'daki bu örneklere benzeyen iki ve üç numaralı Samsat örneklerini de belki geç örnekler olarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak diğer parçaları Augustus döneminden itibaren M.S. I. yüzyıla tarihlemek istiyoruz.

Form 25, 26 — Testiler (Çizim 13). DS'lerinin kapalı kaplarını oluşturan Form 25 ve 26'ya ait Samsat'da ne yazık ki sağlam bir örnek ele geçmemiştir. Bu bakımdan biz her iki formu birarada ele almayı uygun bulduk. Form 25 Samaria⁸⁶ ve Hama'da⁸⁷ uzun boyunlu, tek kulplu, ve alçak halka kaideli olarak tarif edilmiştir. Form 26 ise, kısa boyunlu ve ağız kenarı dışa uzanmış ve dudacağı biraz aşağı sarkmış testilerdir. Görüldüğü gibi, her iki form aynı olmakla birlikte birbirleri arasında boynun kısa ve ağız kenarının taşkın olup, olmaması gibi küçük nüanslar söz konusudur.

Samsat'da Urfa Kapısı'nda bulunan iki boyun parçası ve kapalı kaplara ait dip ve karın parçaları bu formlara aittir. Bunlardan Urfa Kapısı'nda bulunan ilk örnek kaliteli hamur ve astarı ile dikkati çeker. Ağız kenarının yayvanlığı ve dudığın hafifçe aşağı sarkması gibi özellikleriyle Form 26'da tarif edilen kaplara yakınlık gösterir. İkinci parça daha kaba olup, bunun da dudak altında, boyun başlangıcındaki çift boğumu dikkat çekicidir. Kaideler genelde alçak olup, bir örneğin dibi düz, ancak profilidir. Diğer örneklerin halka kaide özelliği az çok korunmuştur.

Sigillatolar içinde bu tür testilerin en bol bulunduğu merkez Kıbrıs'tır ve bunlar Hayes⁸⁸ tarafından «Kıbrıs tipi sigillatolar» (Cypriot Sigillata) olarak ayrı bir gurup içinde ele alınmıştır. Ancak Samsat boyun parçaları özellikle astar renkleri ile bunlardan ayrılır. Karın kaide parçaları ise, Hayes'in tariflerine daha uygun düşmektedir.⁸⁹ Fakat bu konuda kesin bir yargıya varmak bu tür kapılardan tam olarak ele geçmedikçe pek mümkün değildir kanısındayız. Bunların tarihlendirilmelerinde Samaria'da bulunan parçalar biraz yardım eder. Form 25 için Crowfoot M.Ö. 30 öncesi ni, Form 26 için Augustus dönemini önermektedir.

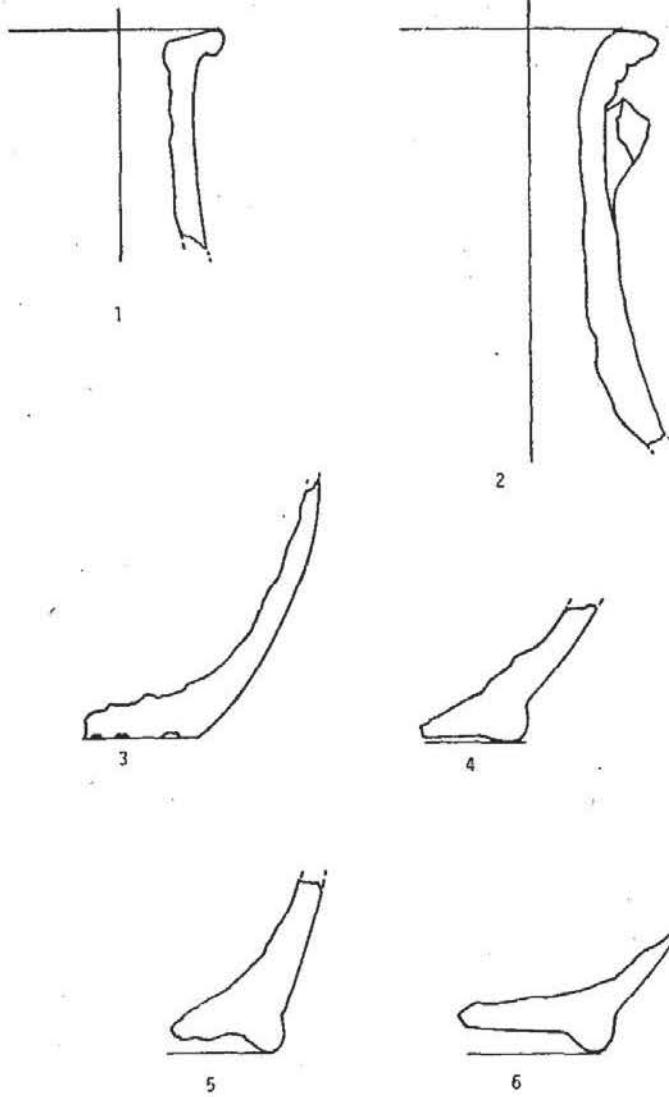
Form 27 — Kraterler (Çizim 13). Yarı kapalı kaplar gurubundan olan ve Hellenistik devir seramik repertuarında da yer alan kapılardan olan kraterler aynı zamanda DS'lar içinde de bir gurup oluşturacak niteliktedir. Bunlar geniş ağızlı olup, ağız kenarı çoğu zaman profilidir. Ağızdan sonra hafifçe daralan boyun çok kısa olup - bu özelliği ile Hellenistik ben-

(86) Samaria III, 340, fig. 82.

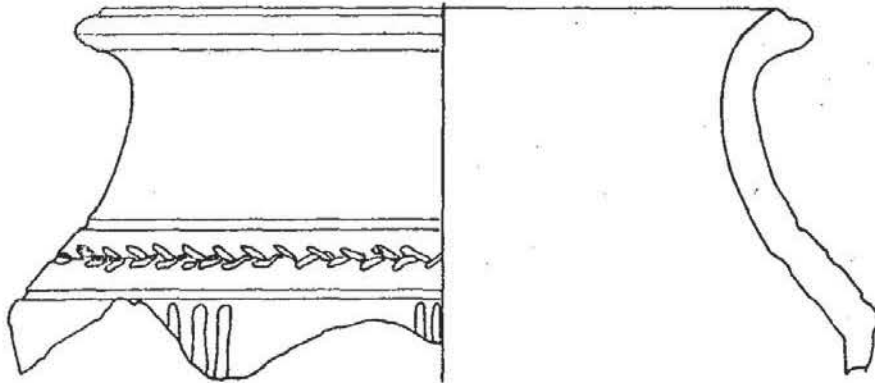
(87) Hama, 180, fig. 70.

(88) J. W. Hayes, RDAC, 1967, 72 vd.

(89) Bu karşılaştırma Hayes'in kataloğunda sözü edilen (op. cit. 76) ve halen Konya Arkeoloji Müzesinde bulunan bir kap ile yapılmıştır.

Forn 26/

Forn 27

63

Çizim 13 = Form 26, 27

zerlerinden ayrılır - hemen geniş karına geçilmektedir. Bunlar oldukça yüksek kaideli kaplar olup, Hama'dan sağlam bir kaide bunun kanıtıdır.⁹⁰ Kraterlerin en önemli özelliği karın başlangıcında ve karın üzerinde yer alan kazıma ile yapılmış süslerdir. Form 19'da olduğu gibi, Hellenistik devirden intikal eden bu tür süslemelere Samsat'da bulunan yarım bir parça üzerinde de rastlamaktayız. Burada boyun bitiminde bir defne çelenğini hatırlatan süsleme yanında karın üzerinde dikine üçlü guruplar halinde dilimler bulunmaktadır. Samsat parçasının en önemli özelliği krem-sarı renkteki hamurun üzerinde çok hafif olarak - özellikle oyulmuş kısımları daha koyu bırakan - bir astarla kaplanmış olduğudur. Öyle sanıyoruz ki, bu parça ikinci daldırma yapılmadan bırakılmıştır. Samaria⁹¹ ve Hama'da bulunan kraterlerin A tipi sigillatalara özgü bir astarla kaplı olmasına karşın, Samsat kraterinin bu astarsız veya yarı astarlı olarak bırakılmış yüzeyi, belki de burada bir çömlekçi atölyesinin varlığının işareti sayılabilir. Bu konuda henüz yeterli araştırmalar yapılmadığı için bir şey söylemek istemiyoruz. Ancak, Samsat gibi önemli bir merkezde çömlekçi atölyesinin bulunmasının da şaşırtıcı bir durum olmayacağını vurgulamak isteriz.

Kraterler Samaria'da M.Ö. 30 - 25 yıllarına ait tabakalardan gelmiştir. Hama'da bulunan örnekler için de, DS'ların erken safhası önerilerek, Samaria'daki tarihe yaklaştırılmıştır. Samsat'da ise, elimizdeki tek örnek E/16 - 17 plankaresinde IV. tabakada bulunmuştur ki, bu da Erken İmparatorluk dönemine tekabül etmektedir. Bu bakımdan şimdilik Samsat krateri Samaria ve Hama'daki benzerlerine göre biraz daha geç bir tarihtendir.

(90) Hama, 188, fig. 72.

(91) Samaria III, 340 vd., fig. 82.

S U M M A R Y

Eastern Sigillata A from Samosata-First Preliminary Report

In this article I have discussed first the problems of the Eastern Sigillata which were also called 'Pergamenian', Samian and Çandarlı Wares in the earlier publications. I have also examined the objects from various places of Asia Minor such as Pergamon, Labraunda, Çandarlı, Antiocheia, Tarsus, Priene and Ephesos. With their chronological arrangements. It is generally accepted that the oldest group of the Eastern Sigillata is the group A or 'Pergamenian' red glazed pottery of the late hellenistic period which was appeared first in the mid of the second cent. B.C. and went on through the end of the first cent. A.D. The objects discussed in this article belong to the this first group, i.e. to the Eastern Sigillata A.

Secondly I have suggested that this red glazed late hellenistic and Roman pottery could be an invention of the oriental potters. The red glazed vases of the Urartians from the first half of the first millennium B.C. and the other local productions of the later periods (like the Kızılrnak - Basin Wares of the hellenistic central Anatolia) show that these red glazed wares were known by the later potters of Anatolia and the Sigillata or the red glazed pottery is the developed continuation of the earlier traditions.

The Eastern Sigillata from the Samsat (Samosata) excavations are classified according to the Samaria finds made by K. Kenyon. In this preliminary report I have catalogued the following forms of the ESA: Forms 1, 2, 8, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 - 26, 27. These are found both in the excavations made on the mound and also during the cleaning of the heap in front of the so called Urfa (Edessa) Gate, All samples described in this report were collected in the years of 1981, 1982 and 1983. I have confirmed two different colours of clays and the glaze peculiarities in the Tableau II: The first group has a pale and light red clay (Ç=a), and light red and reddish brown glaze with dark patches (A=1). The second group has yellowish or reddish cream clay without mica (Ç=b) and brown mat glaze (A=2) (s. the Catalogue). Each form from Samosata is compared with the objects of other places and their chronological equivalences are discussed according to their stratigraphical situations. Our preliminary researches showed that Samosata as a late hellenistic city and as a Kommagenian capital might be a production center of the Eastern Sigillata A. This pottery was first produced nearly at the beginning of the first cent. B.C. These earlier forms like 1, 3, 16, 19, 20, 21 and 27 have been found richly on the mound, mostly in the IVth. level. The later forms, some of which have close resemblances with the Terra Sigillata of Europa are coming scantily from the mound and numerously from the trenches in the lower city and from the Urfa, Gate, These are forms 8, 12, 13, 14, 23, 24, 25 - 26 and they can be dated to the first and second centuries A.D. Some of the bowls and plates bear potter-stamps with the greek letters and symbols like Isis Crown.

K A T A L O G

Samsat'da bulunan DSA tipi örnekler sıraladığımız Form listesine ve çizimlerde verdiğimiz numaralara göre kataloglanmıştır. Burada kullanılan kısaltmalar:

Ç=Çamur; A=Astar (bu kısaltmalar ve karşılıkları için ayrıca bkz. s. 71, 72 vd.); y.=yükseklik; g.=genişlik; ölçülerden sonra parçanın kazıda bulunduğu yıl kısaltması St.=Samsat), bulunduğu plankareler ve tabakalar yazılmıştır.

FORM 1 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 2,8; St. 83 JK 15/16 IV
- 2 — Ç: a; A: 1; y. 2,4; St. 83 »
- 3 — Ç: a; A: 1; y. 1,8; St. 83 EF 15/16 V
- 4 — Ç: a; A: 1; y. 2,1; » »
- 5 — Ç: a; A: 1; y. 3,8; St. 83 I 16 IV
- 6 — Ç: a; A: 1; y. 1,6; St. 83 K 14 (?) II - III
- 7 — Ç: a; A: 1; y. 1,4; St. 83 EF 15/16 V
- 8 — Ç: a; A: 1; y. 1,9; » »
- 9 — Ç: a; A: 2; y. 2,7; » »
- 10 — Ç: b; A: 1; y. St. 83 GH 15/16 IV
- 11 — Ç: a; A: 1; y. 1,8; St. 83 EF 15/16 IV
- 12 — Ç: a; A: 1; y. 2,2; St. 81 Urfa Kapısı
- 13 — Ç: a; A: 1; y. 3,5; » »
- 14 — Ç: b; A: 1; y. 3,0; St. 83 I 14/15 III - IV

FORM 2 :

- 1 — Ç: a; A: 2; y. 1,2; St. 83 J 16 I
- 2 — Siyah glazurlu; y. 1,4; St. 83 K 14 III
- 3 — Ç: b; A: 2; y. 1,6; St. 82 LO 14 I - II

FORM 8 :

- 1 — Ç: b; A: 2; y. 1,8; St. 82 N 25 Yarması
- 2 — Ç: b; A: 2; y. 2,0; St. 81 Urfa Kapısı
- 3 — Ç: b; A: 2; y. 2,0; St. 81 Urfa Kapısı

FORM 12 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 2,6; St. 81 Urfa Kapısı
- 2 — Ç: a; A: 1; y. 3,0; g. 15,4; St. 82 Aşağı Şehir Sondajı

FORM 13 :

- 1 — Ç: b; A: 1; y. 2,0; St. 81 Urfa Kapısı
- 2 — Ç: b; A: 1; y. 2,4; » »
- 3 — Ç: b; A: 1; y. 2,2; » »

FORM 14 :

- 1 — Ç: b; A: 1; y. 1,7; St. 81 Urfa Kapısı
- 2 — Ç: a; A: 1; y. 2,8; » »
- 3 — Ç: a; A: 1; y. 3,8; » »
- 4 — Ç: a; A: 1; y. 2,3; » »
- 5 — Ç: a; A: 1; y. 1,4; » »
- 6 — Ç: a; A: 1; y. 0,5; » »
- 7 — Ç: b; A: 1; y. 1,0; » »
- 8 — Ç: b; A: 1; y. 0,9; » »
- 9 — Ç: a; A: 1; y. 2,1; » »
- 10 — Ç: a; A: 1; y. 2,6; g. 10,8; St.81 Urfa Kapısı
- 11 — Ç: a; A: 1; y. 3,6; St. 81 Urfa Kapısı
- 12 — Ç: a; A: 1; y. 1,3; g. 10,7; JK 15/16

FORM 16 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 1,9; St. 81 Urfa Kapısı
- 2 — Ç: b; A: 1; y. 2,0; St. 83 JK 15/16 ?
- 3 — Ç: b; A: 1; y. 2,2; St. 81 EF 15/16 V
- 4 — Ç: a; A: 1; y. 2,0; St. 81 Urfa Kapısı
- 5 — Ç: b; A: 1; y. 2,4; St. 83 L 14 IV
- 6 — Ç: b; A: 1; y. 3,5; St. 82 K. 14 II - III

FORM 18 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 3,6; St. 83 EF 15/16 IV
- 2 — Ç: a; A: 1; y. 3,4; St. 83 EF 15/16 V

- 3 — Ç: a; A: 1; y. 3,0; St. 81 QR 14/15 I
4 — Ç: a; A: 1; y. 2,1; St. 81 Urfa Kapısı
5 — Ç: a; A: 1; y. 2,6; St. 83 Doğu Surlarda
6 — Ç: b; A: 1; y. 4,7; St. 83 K 15 IV
7 — Ç: a; A: 1; y. 1,1; » »
8 — Ç: b; A: 1; y. 2,1; » »

FORM 19 :

- 1 — Ç: b; A: 1; y. 3,9; g. 11,1; St. 81 Urfa Kapısı

FORM 20 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 3,7; St. 83 JK 15/16 IV
2 — Ç: a; A: 1; y. 3,7 » »
3 — Ç: b; A: 1; y. 3,4; St. 81 QR 14/15 I
4 — Ç: b; A: 1; g. 3,2; St. 83 JK 15/16 IV
5 — Ç: a; A: 1; g. 4,0; St. J 16 IV
6 — Ç: a; A: 1; g. 4,5; St. 83 JK 15/16 V
7 — Ç: a; A: 1; g. 3,7; St. JK 15/16 IV

FORM 21 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 4,0; St. 83 EF 15/16 V

FORM 22:

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 3,3; St. 83 L 14 IV

FORM 23 :

- 1 — Ç: b; A: 1; y. 3,2; St. 81 Urfa Kapısı
2 — Ç: b; A: 1; y. 4,1; » »
3 — Ç: a; A: 1; y. 3,6; » »
4 — Ç: a; A: 1; y. 2,4; » »
5 — Ç: b; A: 1; y. 3,8; » »
6 — Ç: b; A: 1; y. 3,6; St. 83 L 14 IV
7 — Ç: b; A: 1; y. 6,4; St. 83 K 14 IV
8 — Ç: a; A: 1; y. 2,8; St. 83 K 15 IV
9 — Ç: a; A: 1; y. 5,3; g. 8,3; St. 83 L 15 IV (Env. No: 395)

FORM 24 :

- 1 — Ç: a; A: 1; y. 3,8; 81 Urfa Kapısı
2 — Ç: a; A: 1; y. 4,0; » »

- 3 — Ç: a; A: 1; y. 3,9; » »
4 — Ç: b; A: 1; y. 2,9; » »
5 — Ç: b; A: 1; y. 3,7; » »
6 — Ç: a; A: 1; y. 3,8; » »
7 — Ç: a; A: 1; y. 2,9; » »
8 — Ç: a; A: 1; y. 6,9; St. 82 Tepe'de, Kuyudan
9 — Ç: b; A: 1; y. 1,9; çapı (yaklaşık) 5,6; St. 81 Urfa Kapısı

FORM 25 - 26 :

- 1 — Ç: a; A: 2; y. 4,3; St. 81 Urfa Kapısı
2 — Ç: a; A: 1; y. 8,2; » »
3 — Ç: a; A: 1; y. 5,3; » »
4 — Ç: a; A: 1; y. 2,8; » »
5 — Ç: b; A: 1; y. 3,4; » »
6 — Ç: a; A: 1; y. 2,5; » »

FORM 27 :

- 1 — Ç: b; A: 1 (yalnız bir daldırma yapılmış); y. 7,7; ağız çapı: 13,6;
St. 82 E 16/17 IV